Koenraad Verboven, Johan Belaen en Janna Everaert

Academiejaar 2025-2026

Stijlgids Opleiding Geschiedenis UGent

Foto voorkaft:
Campus Boekentoren met Rozier-Plateaucomplex, Universiteitsbibliotheek en Blandijnberg - © UGent, foto Jonas Vandecasteele en Yentl Vandendriessche, Beeldbank UGent, 2019, https://beeldbank.ugent.be/nl/fotoalbum/foto/z2019-087-023

INHOUDSOPGAVE

Belangrijke inhoudelijke aanpassingen 4

Hoe gebruik je deze stijlgids? 4

DEEL I DE DEONTOLOGISCHE CODE VOOR HET GEBRUIK VAN AI IN ONDERZOEKSPAPERS 6

1. Opzoeken van wetenschappelijke literatuur en bronnen 8

2. Opstellen onderzoeksvraag en uitwerken onderzoeksmethode 10

3. Analyseren van bronnen, onderzoeksdata en literatuur 11

4. Schrijven van een onderzoekspaper 12

5. Voorbereiden van een presentatie 13

6. Disclaimer 14

7. Plagiaat en fraude 14

DEEL II DE TAALGIDS 16

Opmerking vooraf 17

1. Algemene principes 17

2. Grammatica en spelling 18

2.1 Werkwoorden en zinsdelen 18
2.2 Leestekens 19
2.3 Verwijswoorden 20
2.4 Hoofdlettergebruik 20
2.5 Cijfers en getallen 21
2.6 Afkortingen 22

3. Academische stijl 23

3.1 Woordenschat en vakjargon 23
3.2 Duidelijkheid en precisie 26
3.3 Objectiviteit en neutraliteit 28
3.4 Omgaan met bronnen en literatuur 29
3.5 Toon en afstand 30

4. Opbouw van academische teksten ... 31

4.1 Bronnen en literatuur ... 31
4.2 Tekststructuur ... 32
4.3 Kritisch apparaat en bibliografie ... 33
4.4 Afbeeldingen, tabellen, grafieken en kaarten ... 34
4.5 Bijlagen ... 34

5. Vormgeving ... 35

5.1 Bladspiegel ... 35
5.2 Andere opmaak ... 37
5.3 Voorblad ... 37
5.4 Inhoudsopgave ... 38
5.5 Kritisch apparaat ... 38

DEEL III DE CITEERGIDS ... 39

1. Chicago Manual of Style (CMoS) ... 40

2. Andere belangrijke opmerkingen ... 42

2.1 Punten en komma's ... 42
2.2 Paginanummers boven de honderd ... 43
2.3 *Reference managers* en andere digitale hulpmiddelen ... 43
2.4 Online of offline? ... 43
2.5 Id., Ibid., op. cit., art.cit. ? ... 44
2.6 Nog een laatste tip ... 45

3. Literatuur ... 46

3.1 Algemene principes ... 46
3.2 Veel voorkomende literatuurverwijzingen ... 48
3.3 Minder voorkomende literatuurverwijzingen ... 62

4. Bronnen ... 68

4.1 Het citeren van bronnen ... 68
4.2 Onuitgegeven bronnen ... 69
4.3 Onuitgegeven bronnen: bijzondere gevallen ... 73
4.4 Uitgegeven bronnen ... 75
4.5 Heilige boeken ... 77
4.6 Uitgegeven bronnen uit klassieke en late oudheid ... 78
4.7 Gedrukte bronnen ... 86

4.8 Online bronnen 89
4.9 Audiovisuele bronnen 92
4.10 Databanken 95

5. Afbeeldingen 96

6. Voorbeeldbibliografie (middeleeuwse periode tot hedendaagse tijd) 98

A. Afkortingen 98
B. Bronnen 98
C. Literatuur 102

Belangrijke inhoudelijke aanpassingen

Bij elke editie van de stijlgids zijn er kleine aanpassingen en aanvullingen. Meestal gaat het om correcties van materiële vergissingen, maar in deze editie zijn er ook drie belangrijke inhoudelijke aanpassingen:

1) We hebben een deontologische code toegevoegd met specifieke richtlijnen voor het gebruik van GenAI ter ondersteuning van het schrijfproces—grote taalmodellen (LLM) bijvoorbeeld, maar niet beperkt tot ChatGPT, MSCo-pilot of Gemini.

2) We hebben een 'taalgids' toegevoegd om jullie te helpen in correct academisch Nederlands te schrijven.

3) Voortaan verwachten we dat wanneer een publicatie op papier ook een stabiele online versie heeft, je de verwijzing naar de online versie toevoegt aan de verwijzing in de vorm van een *persistent identifier* (zie p. 43). We doen dit om nieuwe ontwikkelingen in het vakgebied te volgen en ook om hallucinaties gecreëerd door GenAI sneller op te sporen.

Hoe gebruik je deze stijlgids?

Deze stijlgids is bedoeld om doorheen je opleiding te gebruiken als hulpmiddel om bij de hand te houden als je ergens aan twijfelt. Let wel op: deze gids wordt jaarlijks geüpdatet. De meest recente versie kan je downloaden van het Digitaal Platform Historische Praktijk (bovenaan in het menu)[1]

De gids bestaat uit drie delen: (I) de **deontologische code voor het gebruik van AI in papers**, (II) de **taalgids** en (III) de **citeergids**. De deontologische code verduidelijkt wat je wel en niet mag doen met GenAI. Hou goed rekening met wat hierin vindt wanneer je AI gebruikt; foutief gebruik wordt beschouwd als fraude. De taalgids is een overzicht van de

[1] "Digitaal Platform Historische Praktijk," geraadpleegd 11 september 2025, https://www.heuristiek.ugent.be/. Of via webpagina van *Inleiding tot het Historisch Onderzoek* op hetzelfde platform: "Inleiding tot het Historisch Onderzoek." Digitaal Platform Historische Praktijk. Geraadpleegd 3 september 2024. https://www.heuristiek.ugent.be/iho/.

belangrijkste taalregels waar je in academische teksten rekening mee moet houden. Hij hoort bij het hoofdstuk “Academische (en andere) taalvaardigheden” in de syllabus van het vak *Inleiding tot het Historisch Onderzoek*. In de citeergids vind je terug hoe je correct moet verwijzen naar secundaire literatuur en bronnen. Alle verwijzingen moeten kunnen worden toegepast in de papers die je schrijft voor *Inleiding tot het Historisch Onderzoek*, de vakken *Historische Praktijk*, de bachelorproef, masterscriptie, enzovoort. De regels die besproken worden in hoofdstukje “Veel voorkomende literatuurverwijzingen” moet je uit het hoofd kennen en zullen worden getoetst op het examen. Mar neem in elk geval de hele stijlgids grondig door, want bij elk voorbeeld staan tips die je ook meer algemeen kan toepassen.

Deel I

DE DEONTOLOGISCHE CODE VOOR HET GEBRUIK VAN AI IN ONDERZOEKSPAPERS

Deze richtlijnen gelden voor alle onderzoekspapers en bij uitbreiding andere schrijfopdrachten binnen de vakgroep Geschiedenis, tenzij anders vermeld in de opdrachtomschrijving van je schrijfopdracht.[2]

Binnen de opleiding Geschiedenis schrijf je als student veel (onderzoeks)papers: van een eerste korte paper in *Historische Praktijk I* naar uiteindelijk een bachelor- en masterproef. Die laatsten zijn het sluitstuk van je universitaire opleiding waarin je opgedane kennis, vaardigheden, inzichten en wetenschappelijke integriteit worden beproefd tijdens een eigen onderzoeksproject. Doorheen de opleiding verwerf je heel wat competenties die je in staat stellen om een eigen onderzoek uit te voeren en hierbij kritische en probleemoplossende vaardigheden aan de dag te brengen. Een belangrijke nieuwe ontwikkeling om jullie kritisch denkvermogen op de proef te stellen, is de komst van de generatieve artificiële intelligentie (GenAI).

> Als je nog niet vertrouwd bent met wat GenAI juist is, wat het kan en wat de limieten, risico's en ethische implicaties zijn, dan kan je meer informatie terugvinden op het studentenportaal[3] en in het Ufora-leerpad Generatieve AI – van leren tot creëren.[4]

GenAI kan gebruikt worden in verschillende fasen van een onderzoeksproject. Bij het opzetten van een onderzoeksdesign, analyseren en voorstellen van literatuur en bronnen en onderzoeksdata, het kaderen van de resultaten binnen de literatuur en het schriftelijk en mondeling presenteren van (delen van) het onderzoek. We rekenen er dan ook op dat als je GenAI-tools gebruikt tijdens het uitvoeren en schrijven van je wetenschappelijke papers en schrijfopdrachten, dat je dit doet met een kritische blik en wetenschappelijke integriteit. Deze vormen de kern van wetenschappelijk onderzoek. We reiken je daarom graag enkele richtlijnen aan voor het verantwoord gebruik van GenAI tijdens onderzoeksprojecten.

---

[2] Deze richtlijnen zijn een aangepaste versie de richtlijnen uitgewerkt door de faculteit Wetenschappen van de UGent: *GenAI in de Masterproef,* geraadpleegd op 23.05.2024.

[3] "Generatieve AI in het UGent-onderwijs," Webpagina, Universiteit Gent, geraadpleegd 9 september 2025, https://www.ugent.be/student/nl/lessen-examens/lesmateriaal/tools-lesopnames/generatieveai.

[4] "Generatieve AI - van leren tot creëren - Ontdekken - Ghent University," Ufora UGent, geraadpleegd 9 september 2025, https://ufora.ugent.be/d2l/le/discovery/view/course/1001027.

De rode draad doorheen deze richtlijnen is dat je GenAI op een integere en deontologisch verantwoorde manier dient te gebruiken. Je moet dus in overeenstemming zijn met de volgende basisprincipes:

- Verantwoordelijkheid en onafhankelijk handelen – je bent altijd zelf verantwoordelijk voor de inhoud en kwaliteit van je werk, en voor de manier waarop je AI-tools hierbij inzet.
- Eerlijkheid en kritische houding – je checkt de betrouwbaarheid en de bron van de output van de tools en je bent eerlijk over het gebruik van de tools.
- Respectvol gebruik – je bent je bewust van mogelijke vooroordelen en bias in de output van de tools.
- Veilig en vertrouwelijk omgaan met informatie - je uploadt geen privacygevoelige of vertrouwelijke data.[5]
- Zorgvuldig en duurzaam gebruik – je weegt mogelijke efficiëntie door AI-gebruik af tegenover het energieverbruik.

In de praktijk komt het er op neer dat je GenAI-tools kan gebruiken als brainstorm-tool en hulpmiddel, maar nooit zomaar zaken kan overnemen zonder dat je ze kritisch controleert en indien nodig aanpast. Je dient dus zelf al een zekere mate van expertise te hebben over iets alvorens je deze tools zinvol en voldoende kritisch kan gebruiken. Hieronder vind je concrete richtlijnen volgens de verschillende stappen in het onderzoeksproces.

1. Opzoeken van wetenschappelijke literatuur en bronnen

Onderzoekscompetentie: de student kan recente vakliteratuur opzoeken en kritisch selecteren, analyseren en verwerken ter ondersteuning en uitwerking van een eigen onderzoeksproject.

[5] "AVG: wat zijn persoonsgegevens?," (Onder)zoekstips, geraadpleegd 9 september 2025, https://onderzoektips.ugent.be/nl/tips/00001761/.

Een GenAI kan gebruikt worden als zoekmachine (bv. Elicit, Research Rabbit…) voor het opzoeken van wetenschappelijke literatuur. GenAI wordt gezien als één van de zoekmachines die geraadpleegd kunnen worden en vormt dus een aanvulling op andere meer traditionele bibliografische databanken en overzichten (vb. Brepolis Medieval and Early Modern Bibliographies).

Je mag zoeken naar relevante literatuur, maar dient hierbij wel steeds de originele referentie te raadplegen. Je verwijst in je schrijfopdracht dan ook altijd naar de originele literatuur of bron.

Benader elk resultaat van AI zoekmachines/databases kritisch, net zoals je een kritische selectie van andere literatuur zou maken. Een GenAI:

- is gevoelig aan bias, wees hiervoor extra waakzaam en alert.
- kan (ongewenst) onbestaande referenties verzinnen (hallucinaties), ga dus altijd op zoek naar het origineel.
- kan ideeën toeschrijven aan de foute onderzoeker/auteur.
- kan in principe ook samenvattingen maken van een wetenschappelijke literatuur. Echter, deze zijn vaak erg beknopt, kunnen ongenuanceerd zijn of fouten bevatten en zijn niet geschreven vanuit het perspectief en vraagstelling die je zelf als onderzoeker aanneemt. Bovendien mis je zo verder interessante referenties in de voetnoten (de ‘sneeuwbal-methode’).

Je mag niet refereren naar (door GenAI gegenereerde) onbestaande literatuur of bronnen of naar werken die je niet zelf hebt geraadpleegd, dit is een vorm van fraude. GenAI tools zijn niet geschikt voor het vinden van primair bronmateriaal.

2. Opstellen onderzoeksvraag en uitwerken onderzoeksmethode

Onderzoekscompetenties: de student kan:

- een wetenschappelijke probleemstelling formuleren en afbakenen en deze concretiseren in meerdere (deel)onderzoeksvragen aan de hand van wetenschappelijke literatuur
- accuraat literatuur en bronnen selecteren, verzamelen en verwerken met een concrete onderzoeksmethode die kritisch kan worden bijgestuurd en aangepast indien nodig.

Een GenAI kan gebruikt worden voor het genereren van onderzoeksvragen en het suggereren van allerlei onderzoeksmethoden om je bronnen en onderzoeksdata te verwerken, bijvoorbeeld door het genereren van een lijst mogelijke vraagstellingen of hypothesen binnen je onderzoeksveld, het opstellen van mogelijke vragen voor interviews bij mondelinge geschiedenis...

Je mag brainstormen naar mogelijke onderzoeksvragen, -methoden en manieren om data te verzamelen en te verwerken.

Een GenAI kan veel suggesties geven, benader ze kritisch en (her)formuleer zélf je onderzoeksvragen. Ga bij voorgestelde onderzoeksmethoden na of de voorstellen haalbaar zijn met betrekking tot de tijd die je hebt en de beschikbare primaire bronnen. Controleer ook of ze geschikt zijn om je eigen onderzoeksvraag te beantwoorden. Raadpleeg voldoende wetenschappelijke literatuur. Contacteer je lesgever of promotor om jouw finale, zelf uitgewerkte voorstellen af te toetsen.

Je mag door GenAI gegenereerde bronnen of datasets niet gebruiken als onderzoeksdata, dit is een vorm van fraude.

3. Analyseren van bronnen, onderzoeksdata en literatuur

Onderzoekscompetentie: de student kan het primair bronmateriaal analyseren met de gepaste onderzoeksmethode(s), kaderen binnen de literatuur en het historiografische debat en hier bredere onderbouwde conclusies uit trekken.

Je dient zélf te kunnen inschatten welke onderzoeksmethodes het meest geschikt zijn om jouw bronnen te analyseren in functie van de te beantwoorden onderzoeksvragen en –hypothesen. Een GenAI kan bronnen (helpen) analyseren, maar er gelden enkele belangrijke aandachtspunten en restricties.

Je mag:

- brainstormen naar mogelijke manieren (types grafieken…) om een bepaalde dataset te analyseren of te visualiseren
- het discours in een bepaalde bron laten analyseren. Zorg ervoor dat je zelf controleert of de resultaten van GenAI juist zijn.
- code helpen genereren of laten verbeteren om deze vervolgens kritisch te evalueren en te laten runnen in dataverwerkingssoftware zoals R, Python, GIS-pakketten of equivalenten. Zorg dat je de code zelf begrijpt.
- GenAI tools gebruiken om fouten in je dataset op te sporen.
- GenAI tools gebruiken om je te helpen met vertalingen bijvoorbeeld vanuit het Latijn, maar zorg er dan wel voor dat je zelf de brontaal machtig bent zodat je kan controleren of de inhoud wel correct vertaald is.
- …

Een GenAI kan ook foutieve analyses maken door bijvoorbeeld foute connotaties aan woorden te hechten, foutieve code te genereren en/of verkeerd advies te geven bij de verwerking van bronnen, woorden fout te vertalen... GenAI tools zijn vaak ook niet transparant over hoe ze tot een bepaalde analyse komen en wat er gebeurt met informatie en data die

worden ingegeven door de gebruiker. Vermijd dus te allen tijde het ingeven van onderzoeksdata (en andere vertrouwelijke informatie zoals bepaalde onderzoekshypothesen, transcripties van interviews…) in een GenAI.

Je mag geen onderzoeksdata of vertrouwelijke informatie invoeren in AI-tools (cf. gegevensprivacy, intellectuele eigendom). Bespreek altijd met je lesgever of promotor wat 'vertrouwelijk' is binnen jouw specifieke onderzoek.

4. Schrijven van een onderzoekspaper

Onderzoekscompetentie: de student kan het onderzoeksproces en de verkregen resultaten schriftelijk communiceren in een goed gestructureerde, beargumenteerde en onderbouwde (kritisch apparaat) Nederlandstalige (of Engelstalige) tekst voor een gespecialiseerd publiek.

Je wordt geacht om, vanuit je vooropleiding (onderzoekscompetenties middelbaar onderwijs) en de lessen rond wetenschappelijk schrijven (IHO, HP I…), over voldoende schriftelijke wetenschappelijke taalvaardigheden te beschikken om een wetenschappelijke paper te kunnen schrijven zowel met als zonder de hulp van AI (bv. Schrijfhulp).

Je mag:

- taalfouten opsporen en verbeteren (spelling, grammatica) in de tekst die je zelf geschreven hebt.
- inspiratie vragen om zinnen die je zelf geschreven hebt te herformuleren.
- zinnen helpen vertalen (bv. van Engels naar Nederlands). Lees kritisch na en zorg dat je geen plagiaat pleegt.
- Een eerste zin laten genereren om op verder te werken om je te helpen met het 'lege blad'-syndroom.

Door GenAI gegenereerde teksten worden niet beschouwd als een betrouwbare bron voor wetenschappelijke informatie en kunnen niet

worden overgenomen zonder grondige kritische reflectie van de inhoud. Je dient dus voor elke AI-output kritisch na te gaan of er geen inhoudelijke fouten in staan, je de tekst zelf ook volledig begrijpt (bv. woordgebruik, zinsbouw…) en of je volledig achter de tekst kan staan zoals die herschreven is. Als auteur ben je zelf verantwoordelijk voor de inhoud van de tekst die je indient.

Je mag door AI gegenereerde teksten niet zomaar overnemen en indienen als je eigen tekst. Zonder grondige controle of herwerking bestaat het risico dat je hallucinaties overneemt, dit is een vorm van plagiaat volgens het onderwijs- en examenreglement aan de Universiteit van Gent (zie paragraaf 7). Ook met GenAI vertaalde stukken uit bronnen of literatuur mag je nooit zonder correcte citering weergeven. Bij twijfel, contacteer je tijdig je lesgever of promotor om af te stemmen.

5. Voorbereiden van een presentatie

Onderzoekscompetentie: de student kan het onderzoeksproces en de verkregen resultaten mondeling communiceren in het Nederlands (of het Engels) voor een gespecialiseerd publiek alsook voor een breder publiek.

Een GenAI kan je ondersteunen bij het voorbereiden van je mondelinge presentatie door tips & tricks aan te bieden voor de presentatie. Een GenAI kan je dus zien als een sparring partner of virtuele medestudent. Je kan ook inspiratie opdoen via GenAI voor (PowerPoint) slides.

Je mag:

- tips laten genereren om je te inspireren bij het maken van de eindpresentatie.
- een lijst met mogelijke vragen genereren om je voor te bereiden op de vragen die je publiek na je presentatie kan stellen.
- moeilijke begrippen of concepten helpen uitleggen op een heldere manier voor een breder publiek.
- een leuke lay-out van je PowerPoint laten genereren door AI

- afbeeldingen genereren om je presentatie te illustreren of AI-beelden gebruiken die anderen hebben genereerd en verspreid, zolang je aan correcte bronvermelding doet (zie de citeergids) en de illustratie ook inhoudelijk relevant is voor je verhaal.

! Het wordt ten sterkste afgeraden om slides toe te lichten die je zelf niet hebt gemaakt of herwerkt (bv. door AI-gegenereerde slides). Om je eigen presentatie kwaliteitsvol te kunnen brengen, werk je dus zelf je eigen presentatie uit ter ondersteuning van de mondelinge verdediging.

✕ Je mag geen (door AI-gegenereerde) afbeeldingen gebruiken in je presentatie zonder bronvermelding.

6. Disclaimer

Lesgevers hebben de autonomie om af te wijken van bovenstaande richtlijnen om bepaalde onderzoekscompetenties te kunnen inoefenen of toetsen zonder het gebruik van GenAI. Bekijk steeds goed de opdrachtomschrijving van elke taak zodat je weet of er afgeweken wordt van de bovenstaande richtlijnen.

Als deze richtlijnen van kracht zijn voeg je een statement toe aan je schrijfopdracht, waarin je specifieert of AI-hulpmiddelen al dan niet werden gebruikt tijdens het maken van je schrijfopdracht, welke dat dan zijn en waarvoor. Hiervoor zal een sjabloon ter beschikking worden gesteld.

7. Plagiaat en fraude

Als je oneigenlijk gebruik maakt van een GenAI buiten bovenstaande richtlijnen, zonder specifieke toestemming van je lesgever of promotor of op een manier die ingaat tegen de wetenschappelijke integriteit en deontologie,[6] wordt dit volgens het Onderwijs- en examenreglement, gezien als plagiaat:

[6] "Integriteit en ethiek," Webpagina, Universiteit Gent, geraadpleegd 11 september 2025, https://www.ugent.be/nl/univgent/integriteit.

> "Plagiaat wordt aan de UGent beschouwd als een vorm van fraude of onregelmatigheid. Als plagiaat wordt beschouwd: het presenteren als een oorspronkelijk product onder eigen naam van (gedeelten van) een bron of het presenteren als een oorspronkelijk product onder eigen naam zonder (correcte) bronvermelding. Plagiaat kan betrekking hebben op verschillende vormen van producten zoals tekst (schriftelijk, mondeling), beeld (foto's, film, grafieken, schema's, figuren…), muziek, databestand, structuur, gedachtegang, ideeëngoed."

Door plagiaat te plegen, pleeg je fraude of onregelmatigheden:

> "Als onregelmatigheid of fraude wordt beschouwd elke handeling, al dan niet intentioneel, van een student in het kader van een opleidingsonderdeel waardoor een objectieve beoordeling/evaluatie van de beoogde onderzoekscompetenties in het gedrang komt. Het bij zich hebben en/of het gebruik maken van een digitaal of elektronisch (communicatie)middel tijdens een examen of een ander testmoment wordt gezien als fraude tenzij uitdrukkelijk anders vermeld of na toestemming in individuele uitzonderlijke omstandigheden.
>
> Hoewel de UGent het verantwoordelijk en ethisch gebruik van generatieve AI ondersteunt, kan het gebruik van generatieve AI-systemen of andere (digitale) hulpmiddelen als fraude of onregelmatigheid beschouwd worden indien dit vooraf verboden en gecommuniceerd werd voor een (onderdeel van de) evaluatie van een opleidingsonderdeel."

Daarom: wees kritisch, creatief en origineel zonder je wetenschappelijke integriteit als onderzoeker in gedrang te brengen.

Deel II

DE TAALGIDS

Opmerking vooraf

Geschiedenis is een zo 'talige' wetenschap. Daarmee bedoelen we dat historici hun onderzoeksresultaten bijna altijd in de vorm van geschreven of gesproken teksten communiceren, zowel naar het brede publiek toe (in een popularisende stijl) als naar collega-onderzoekers toe (in een wetenschappelijke of academische stijl). Binnen de opleiding Geschiedenis leer je vooral wetenschappelijke teksten schrijven in academisch Nederlands. De onderstaande taaltips zijn bedoeld als handig hulpmiddel hierbij. Meer informatie over de evaluatiecriteria zijn terug te vinden op het Digitaal Platform Historisch Praktijk.[7]

1. Algemene principes

Zorg ervoor dat de taal, zinsbouw (syntaxis) en interpunctie van je tekst correct en verzorgd zijn.

Lees je tekst altijd grondig na op taal- en spelfouten. Laat je tekst bij voorkeur een paar dagen liggen en herlees met een frisse blik.

Maak gebruik van (online) hulpmiddelen, zoals:

- Taalwinkel, een bijzonder goede taalgids ontwikkeld door de Universiteit van Amsterdam en de Hogeschool van Amsterdam (soms wel wat 'Hollands');[8]
- Schrijfhulp Academisch Nederlands (SAN) van de KUL;[9]

[7] "Evaluatiecriteria 'Historische Praktijk,'" Digitaal Platform Historische Praktijk, geraadpleegd 11 september 2025, https://www.heuristiek.ugent.be/evaluatiecriteria-historische-praktijk/.

[8] "Taalwinkel - Het online taaladviespunt HvA en UvA - Taalwinkel UvA-HvA," geraadpleegd 26 augustus 2025, https://www.taalwinkel.nl/.

[9] "Schrijfhulp Academisch Nederlands (SAN)," geraadpleegd 25 augustus 2025, https://san.schrijfhulp.be/login.php. Inloggen met UGent als gebruikersnaam en paswoord san_353628 voor het Nederlands, awa_222310 voor het Engels.

- VRT Schrijfassistent;[10]
- Alice taal, met oefeningen voor zelfstudie;[11]
- Van Dale woordenboeken, om de juiste betekenis van woorden op te zoeken;[12]
- Woordenlijst.org (de online variant van 'het groene boekje'), om na te gaan of een woord correct Nederlands is;[13]
- Taaladvies.net, bij twijfels over grammatica, spelling, woordgebruik, leestekens en veel meer.[14]

2. Grammatica en spelling

2.1 Werkwoorden en zinsdelen

Elke zin moet een **onderwerp en een werkwoord** bevatten. Het werkwoord moet op de **juiste plaats in de staan in de zin** (in een mededelende zin op de tweede plaats, in een vraagzin (eventueel) op de eerste plaats, in een bijzin achteraan). Maak geen hoofdzinnen van bijzinnen.

> ***Fout**: "Omdat de oogst dat jaar volledig mislukte. Met hongersnood tot gevolg."*
> ***Goed**: "Er volgde hongersnood omdat de oogst dat jaar volledig mislukte."*
> *= mededelende zin uit twee delen: hoofdzin (er volgde…) + bijzin (omdat …).*
> ***Goed**: "Omdat de oogst dat jaar volledig mislukte, volgde er hongersnood."*
> *= mededelende zin uit twee delen; de bijzin vormt het eerste deel van de zin, dus de hoofdzin begint met het werkwoord; het werkwoord van de bijzin staat achteraan de bijzin.*

> ***Fout:** "Wat de grote invloed van de kerk op de samenleving aantoont."*

[10] "VRT Schrijfassistent Nederlands," geraadpleegd 23 augustus 2024, https://schrijfassistent.be/; "VRT Schrijfassistent Nederlands voor Anderstaligen," geraadpleegd 23 augustus 2024, https://nt2.schrijfassistent.be/index.php.
[11] "Alice taal," geraadpleegd 18 september 2024, https://alicetaal.ugent.be/.
[12] "Van Dale woordenboeken," geraadpleegd 23 augustus 2024, https://vandale.ugent.be/.
[13] "Woordenlijst.org," Taal:unie, geraadpleegd 23 augustus 2024, https://woordenlijst.org/.
[14] "Taaladvies.net. Het antwoord op al uw vragen over taal," Taaladvies.net, geraadpleegd 23 augustus 2024, https://taaladvies.net/.

> ***Goed:*** *"Dit toont de grote invloed van de kerk op de samenleving aan."*
> ***Beter: "****Het wettelijk verbod op echtscheidingen toont de grote invloed van de kerk op de samenleving aan."*

Wees consequent in het gebruik van **werkwoordstijden** (verleden tijd, tegenwoordige tijd, toekomende tijd).

> ***Fout:*** *"Karel de Grote regeerde over een groot rijk. Hij voert verschillende oorlogen om zijn macht uit te breiden."*
> ***Goed:*** *"Karel de Grote regeerde over een groot rijk. Hij voerde verschillende oorlogen om zijn macht uit te breiden."*

> ***Fout:*** *"De Romeinen bouwden aquaducten, die water naar de stad brengen."*
> ***Goed:*** *"De Romeinen bouwden aquaducten, die water naar de stad brachten."*

2.2 Leestekens[15]

Een **komma** dient om de structuur van een zin te verduidelijken (bijvoorbeeld bij opsommingen of bijzinnen) en om eventuele pauzes aan te duiden. Zet altijd een komma tussen twee vervoegde werkwoorden.[16]

Een **puntkomma** combineert twee aparte zinnen en drukt uit dat er een nauw verband is tussen beide.[17]

Een **dubbelpunt** kondigt een verklaring, uitleg of motivatie aan.[18]

---

[15] Meer informatie en voorbeelden: https://www.vlaanderen.be/team-taaladvies/taaladviezen/leestekens ; https://taaladvies.net/leestekens/

[16] Meer informatie en voorbeelden: https://www.vlaanderen.be/team-taaladvies/taaladviezen/komma-taalkundige-term-leesteken-gebruik ; https://onzetaal.nl/taalloket/komma-algemene-regels

[17] Meer informatie en voorbeelden: https://www.vlaanderen.be/team-taaladvies/taaladviezen/puntkomma-taalkundige-term-leesteken-gebruik ; https://onzetaal.nl/taalloket/puntkomma

[18] Meer informatie en voorbeelden: https://www.vlaanderen.be/team-taaladvies/taaladviezen/dubbele-punt-taalkundige-term-leesteken-gebruik ;

2.3 Verwijswoorden[19]

Gebruik correcte verwijswoorden en zorg dat de verwijzing ondubbelzinnig is:

- 'Dat' hoort bij een 'het-woord', 'die' bij een 'de-woord'
- Het onderscheid tussen en 'hen' en 'hun' vervaagt, maar het academisch taalregister is een formeel taalregister: respecteer dus de grammaticale regels en gebruik 'hun' enkel voor het meewerkende voorwerp.[20]
- Het verwijswoord 'wat' verwijst naar een volledige zin, niet naar een enkelvoudig woord. Vooral in Nederland wordt 'wat' in spreektaal vaak als synoniem gebruikt van 'dat'. Voorlopig is dat nog niet erkend als goed Nederlands en het past niet in geschreven of formele teksten.[21]

  Fout: *"Het manuscript die in de bibliotheek wordt bewaard, is van onschatbare waarde."*
  Goed: *"Het manuscript dat in de bibliotheek wordt bewaard, is van onschatbare waarde."*

  Fout: *"De gilde dat het stadsbestuur adviseerde, had veel macht."*
  Goed: *"De gilde die het stadsbestuur adviseerde, had veel macht."*

2.4 Hoofdlettergebruik[22]

Historische, geologische of andere periodes: in wetenschappelijke vakliteratuur is een hoofdletter toegestaan, maar de algemene regel is dat ze met een kleine letter geschreven worden. **Hou je aan de algemene regel.**

Belangrijke, ***unieke*** **historische gebeurtenissen** schrijf je met een hoofdletter (alsof het eigennamen zijn).

---

[19] Meer informatie en voorbeelden: https://www.taalwinkel.nl/taal-en-stijl/grammatica/grammaticakwesties/verwijswoorden/verwijswoorden.html
[20] Voor meer informatie en voorbeelden: https://www.vlaanderen.be/team-taaladvies/taaladviezen/hen-hun-ze.
[21] Voor meer informatie en voorbeelden: https://www.vlaanderen.be/team-taaladvies/taaladviezen/dat-wat
[22] Meer informatie en voorbeelden: https://www.vlaanderen.be/team-taaladvies/spellingregels/hoofdletters ; https://onzetaal.nl/taalloket/hoofdletter-wel-of-niet

Feestdagen schrijf je met een hoofdletter, maar samenstellingen met feestdagen en bijzondere dagen schrijf je met een kleine letter (Pasen, maar paaslam; Nieuwjaar, maar nieuwjaarsreceptie).

Religies en gelovigen schrijf je met kleine letter (christendom, christenen, jodendom, joden).

Volkeren schrijf je met een hoofdletter (Joden (!), Belgen, Fransen…).

Heiligen en heilige begrippen schrijf je met een hoofdletter (Christus, de Heilig Maagd, het Lam Gods, het Onzevader. Let op God schijf je met een hoofdletter als het naar de hoogste of enige god verwijst, met een kleine letter als het algemeen naar een god verwijst.

> ***(eerder) fout:*** *"Tijdens de Middeleeuwen vond de guldensporenslag plaats."*
> ***Beter/goed:*** *"Tijdens de middeleeuwen vond de Guldensporenslag plaats."*
>
> ***Fout:*** *"De franse Revolutie was een keerpunt in de moderne geschiedenis."*
> ***Goed:*** *"De Franse Revolutie was een keerpunt in de moderne geschiedenis."*

Twijfel je? Raadpleeg dan https://www.vlaanderen.be/team-taaladvies/spellingregels.

2.5 Cijfers en getallen[23]

Het is gebruikelijk in het Nederlands om **lage en ronde getallen voluit te schrijven en de andere getallen met cijfers**, maar er zijn geen harde taalkundige regels. Het is dus een kwestie van huisstijl. Houd je voor papers en schrijfopdrachten aan de volgende regels:

In **lopende teksten** schrijf je getallen onder de twintig, tientallen en ronde getallen voluit in letters. Gebruikt cijfers voor de andere getallen. Om miljoenen, miljarden en meer aan te duiden mag je cijfers en woorden combineren. Voorbeelden:

- dertien, een achtste, twintig, driehonderd, vierduizend, …
- Maar: 21, 304, 4100, …
- 7 miljoen of zeven miljoen, drie miljard of 3 miljard …

[23] Meer informatie en voorbeelden: https://onzetaal.nl/taalloket/getallen-in-letters-of-cijfers ; https://www.vlaanderen.be/team-taaladvies/taaladviezen/getallen-in-cijfers-of-letters

OPGELET: als **getallen dicht bij elkaar staan** (bijvoorbeeld in dezelfde zin), gebruik je steeds dezelfde weergave. Bijvoorbeeld:

> *"10.000 soldaten namen deel aan de veldslag, waarvan er 7300 sneuvelden."*

Gebruik altijd cijfers voor:

- **exacte informatie** zoals maten, temperaturen, gewichten, jaartallen:
  - De maximumsnelheid in de bebouwde kom is 30 km/u.
  - De totaal afgelegde afstand bedroeg 100 kilometer.
  - Deze substantie wordt op een constante temperatuur van 25°C gehouden.
- **percentages**:
  - Bijna 52% van de respondenten kwam niet in aanmerking voor verder onderzoek.

Gebruik spaties of punten om lange getallen meer leesbaar te maken:

- 11.751.000 (niet 11751000)

2.6 Afkortingen[24]

Vermijd afkortingen van woorden of uitdrukkingen in een lopende tekst. Schrijf dus "in plaats van", niet "i.p.v.", "met betrekking tot", niet "m.b.t." Dergelijke 'redactionele afkortingen' kunnen wel in voet- of eindnoten of in opmerkingen tussen haakjes. Bijvoorbeeld:

> ***Niet goed:*** *"Samenzweringstheorieën waren er ook voor de opkomst van de sociale media. Sommige mensen geloofden* ***bijv.*** *dat de moordenaar van president Kennedy, Lee Harvey Oswald, in opdracht van de CIA handelde."*
> ***Goed:*** *"Samenzweringstheorieën waren er ook voor de opkomst van de sociale media. Sommige mensen geloofden,* ***bijvoorbeeld****, dat de moordenaar van president Kennedy, Lee Harvey Oswald, in opdracht van de CIA handelde."*

[24] Meer informatie en voorbeelden: https://www.vlaanderen.be/team-taaladvies/taaladviezen/teksten-schrijven/formulering/afkortingen-gebruik ; https://onzetaal.nl/taalloket/afkortingen-algemene-regels.

> ***Goed:*** *"Samenzweringstheorieën waren er ook voor de opkomst van de sociale media (**bv.** dat Lee Harvey Oswald president Kennedy in opdracht van de CIA vermoordde)."*

Lange namen van organisaties of begrippen kan je afkorten om de leesbaarheid van je tekst te verhogen. Schrijf de naam voluit de eerste keer dat je hem gebruikt, gevolgd door de afkorting tussen haakjes. Doorheen de rest van de tekst kan je daarna de afkorting gebruiken alsof het een zelfstandig naamwoord is. Bijvoorbeeld:

> *"De Verenigde Indische Compagnie (VOC) werd opgericht in 1602. Bijna tweehonderd jaar lang zou de VOC de belangrijkste handelscompagnie zijn in de Indische Oceaan."*

Ingeburgerde afkortingen kan je meteen als zelfstandige naamwoorden schrijven. Bijvoorbeeld:

> *"De NAVO besliste om kernwapens te plaatsen in West-Europa."*
> *"DNA uit skeletresten is een belangrijke bron om epidemieën in het verleden op te sporen."*
> *"De horeca in het negentiende-eeuwse Brussel was een bloeiende sector."*

3. Academische stijl

3.1 Woordenschat en vakjargon

Gebruik gepaste, academische woordenschat. De kunst is om simplistische woordenschat te vermijden, zonder te vervallen in nodeloos complex taalgebruik. De artikels die in het vak *Inleiding tot het Historisch Onderzoek* aan bod komen, geven een goed beeld van deze gulden middenweg. Hieronder vind je alvast enkele voorbeelden.

> ***Fout: "****De koning was super boos en deed toen allemaal gemene dingen tegen de mensen."*
> ***Goed:*** *"De vorst reageerde verontwaardigd en nam repressieve maatregelen tegen de bevolking."*

> ***Fout:*** *"De boeren hadden het echt zwaar en er was niet genoeg eten."*

> ***Goed:*** *"De bevolking op het platteland leefde in erbarmelijke omstandigheden en kampte met voedselschaarste."*

Maar **overdrijf ook niet, let op de taalregels** en **gebruik formele en informele woorden niet door elkaar**. Bijvoorbeeld:

'Echter' is formeler dan 'maar';[25] 'indien' is formeler dan 'als'.[26] Beiden zijn goed, maar als je te veel 'echter' of 'indien' gebruikt, wordt je tekst stroever en minder aangenaam om te lezen. 'Maar' is een voegwoord en kan enkel aan het begin van een zin of bijzin staan en wordt in de regel niet gevolgd door een komma. Echter is een bijwoord en kan op verschillende plaatsen in een zin staan. Het staat meestal na de persoonsvorm (het vervoegde werkwoord), maar je kan er ook een zin mee beginnen. In dat geval wordt "echter" altijd gevolgd door een komma en staat het als het ware buiten de eigenlijke zin. Dat betekent dat de natuurlijke volgorde van de zin (met het vervoegde werkwoord als tweede zinsdeel) pas begint na de komma. In ouder Nederlands was dit niet zo en kon 'echter', net als 'maar' een zin openen en direct gevolgd worden door werkwoord.

> ***Fout/verouderd****: Echter liet president Lincoln slavernij in de Verenigde Staten pas in 1862 afschaffen.*
> ***Goed****: Echter, president Lincoln liet slavernij in de Verenigde Staten pas in 186 afschaffen.*

'Maar' en 'echter' betekenen hetzelfde; gebruik ze dus niet samen in één zin:

> ***Fout****: Napoleon ging in ballingschap naar het eiland Elba, <u>maar</u> hij bleef <u>echter</u> populair bij de Franse bevolking*
> ***Goed****: Napoleon ging in ballingschap naar het eiland Elba, maar hij bleef populair bij de Franse bevolking*
> ***Goed****: Napoleon ging in ballingschap naar het eiland Elba. Hij bleef echter populair bij de Franse bevolking.*

---

[25] Meer informatie en voorbeelden: https://onzetaal.nl/taalloket/echter-maar ; https://www.vlaanderen.be/team-taaladvies/taaladviezen/maar-echter.

[26] Meer informatie en voorbeelden: https://onzetaal.nl/taalloket/als-wanneer-indien ; https://www.vlaanderen.be/team-taaladvies/taaladviezen/als-indien

Wees, zeker binnen dezelfde zin, consequent in de keuze voor informele of formele vormen:

> ***Fout**: Indien je meent dat een tekst onbetrouwbaar is, kan u hem niet als historische bron gebruiken.*
> ***Goed**: Als je meent dat een tekst onbetrouwbaar is, kan je hem niet als historische bron gebruiken.*
> ***Goed**: Indien u meent dat een tekst onbetrouwbaar is, kan u hem niet als historische bron gebruiken.*

Definieer en situeer gespecialiseerde begrippen en termen bij het eerste gebruik. Dit kan in de lopende tekst of in een verklarende voetnoot. Denk bij het definiëren na over wie je doelgroep is. Schrijf je voor experten, voor medestudenten, voor het brede publiek? Bij de afweging of een begrip verdere duiding nodig heeft, kan je nagaan of het een begrip is dat ook zonder verdere verklaring in een kwaliteitskrant zoals de Standaard, de Morgen, het NRC… wordt gebruikt of niet.

> ***Fout:** "De investituurstrijd was een groot conflict in de middeleeuwen."*
> ***Goed:** "De investituurstrijd, het conflict tussen de paus en de keizer over het recht om bisschoppen te benoemen, domineerde de politiek in de elfde en twaalfde eeuw."*

> ***Fout:** "Het mercantilisme was een belangrijke economische theorie."*
> ***Goed:** "Het mercantilisme, een vroegmoderne economische theorie die de welvaart van een natie koppelde aan het bezit van edelmetalen, stuurde het beleid van veel Europese staten."*

Vermijd gezwollen of ouderwets taalgebruik (stadhuistaal) zoals 'edoch', 'desalniettemin'...

> ***Fout:** "Desalniettemin besloot de graaf zijn legermacht te vergroten."*
> ***Goed:** "Toch besloot de graaf zijn legermacht te vergroten."*

> ***Fout:** "Edoch, de prins weigerde het voorstel te aanvaarden."*
> ***Goed:** "De prins weigerde het voorstel echter te aanvaarden."*

Vervang 'men' of 'we' door concrete subjecten. Vermijd het gebruik van 'ik', behalve waar het nodig is om de lezer duidelijk te maken dat een bepaald standpunt of argument van

jouzelf afkomstig is. Zorg ervoor dat je in die gevallen ook toelicht waarom je dat standpunt of dat argument gebruikt.

> ***Fout:*** *"Men dacht vroeger dat de aarde plat was."*
> ***Goed:*** *"In de middeleeuwen geloofden veel Europeanen dat de aarde plat was, hoewel geleerden wisten dat de aarde rond was."*

> ***Fout:*** *"Ik concludeer hieruit dat de revolutie onvermijdelijk was."*
> ***Goed:*** *"Deze analyse leidt tot de conclusie dat de revolutie onvermijdelijk was."*

Vermijd gallicismen, germanismen, anglicismen en andere barbarismen (nog niet erkende ontleningen uit andere talen).[27] In spreektaal en informele contexten zijn er veel invloeden uit het Engels; let dus erg goed op voor anglicismen. Het risico is extra groot wanneer je steunt op Engelstalige artikels of boeken.

> ***Fout:*** *"Hij maakte de beslissing om af te treden." (*anglicisme afgeleid van *"to make a decision"*)
> ***Goed:*** *"Hij nam de beslissing om af te treden."*
> ***Nog beter:*** *"Hij besloot om af te treden."*

> ***Fout:*** *"De conferentie nam plaats in Jalta."* (anglicisme afgeleid van "*to take place"*)
> ***Goed:*** *"De conferentie vond plaats in Jalta. "*

> ***Fout:*** *"De hertog maakte een punt over de hoge belastingen."* (anglicisme afgeleid van "*to make a point*")
> ***Goed:*** *"De hertog benadrukte zijn bezwaren tegen de hoge belastingen."*

3.2 Duidelijkheid en precisie

Academische teksten hebben een hoge informatiedichtheid: **druk de inhoud uit met zo min mogelijk woorden**, maar zonder dat de tekst aan duidelijkheid inboet.

Maak je zinnen **niet moeilijker dan strikt noodzakelijk**; het gebruik van moeilijke woorden of lange zinnen maakt een tekst op zich niet wetenschappelijker. Zorg dat je zelf goed

[27] Meer informatie en voorbeelden: https://www.vlaanderen.be/team-taaladvies/taaladviezen/barbarisme-taalkundige-term ; https://taaladvies.net/barbarismen-anglicismen-gallicismen-germanismen-algemeen/

begrijpt wat je schrijft. Vermijd lange zinnen met veel deelzinnen. Lees lange zinnen hardop om te controleren op leesbaarheid.

> ***Niet goed:*** *"De Val van de Berlijnse Muur in 1989, die een symbool was van de Koude Oorlog en het IJzeren Gordijn dat Europa decennialang verdeelde, was een cruciale gebeurtenis die het einde van de Sovjet-Unie inluidde en de geopolitieke kaart van Europa voorgoed veranderde."*
> ***Goed:*** *"De Val van de Berlijnse Muur in 1989 was een cruciale gebeurtenis. Als symbool van de Koude Oorlog luidde dit het einde van de Sovjet-Unie in en veranderde het de geopolitieke kaart van Europa."*

> ***Niet goed:*** *"De industriële revolutie, die in Engeland begon en zich later verspreidde, had grote gevolgen, vooral voor de arbeidersklasse, die in slechte omstandigheden in snelgroeiende steden leefde, wat leidde tot sociale onrust en de opkomst van nieuwe politieke ideologieën."*
> ***Goed:*** *"De industriële revolutie begon in Engeland en had grote gevolgen. Vooral de arbeidersklasse leefde in slechte omstandigheden in de nieuwe steden. Dit leidde tot sociale onrust en de opkomst van nieuwe politieke ideologieën."*

Wees **precies in je woordgebruik**; vermijd vage, nietszeggende of overdadige uitdrukkingen en vage 'loperwoorden' zoals 'maken', 'doen', 'zaak', 'ding'... Zeg bijvoorbeeld niet dat iets "enorm belangrijk" is, maar leg concreet uit waarom iets belangrijk is.

> ***Fout:*** *"Er waren veel dingen die de Eerste Wereldoorlog veroorzaakten."*
> ***Goed:*** *"Meerdere factoren, waaronder nationalisme, imperialisme en een complex alliantiesysteem, droegen bij aan het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog."*

> ***Fout:*** *"De invoering van de boekdrukkunst was een belangrijke zaak"*
> ***Goed:*** *"De invoering van de boekdrukkunst was een cruciale factor in de snellere verspreiding van kennis."*

Situeer historische figuren en gebeurtenissen in tijd en ruimte. Zet geboorte- en sterftedata bij de eerste vermelding van historische figuren (tussen haakjes of in de tekst). Geef data van historische gebeurtenissen of productie/publicatie van bronnen mee. Merk op: als algemeen principe geldt dit niet voor verwijzingen naar moderne historici/onderzoekers (bv. in je *status quaestionis*). Alleen wanneer het belangrijk is voor

de context kan je beslissen dit toch te doen (bijvoorbeeld om aan te geven dat een onderzoeker tot een specifieke historische strekking of school behoort).

3.3 Objectiviteit en neutraliteit

De historicus (in spe) is geen rechter. Behandel het verleden neutraal. **Vermijd expliciete of impliciete waardeoordelen** (bv. 'helaas', 'gelukkig'). Gebruik neutrale termen.

> ***Fout:*** *"De Vikingen waren een ongeregeld zootje en gingen overal de boel plunderen."*
> ***Goed:*** *"De Vikingen ondernamen plundertochten en handelsreizen over grote delen van Europa, wat vaak gepaard ging met geweld."*
>
> ***Fout:*** *"Koningin Elizabeth I was een topvrouw die haar mannetje wel stond tegen de Spanjaarden."*
> ***Goed:*** *"Koningin Elizabeth I voerde een succesvol en pragmatisch beleid gedurende haar lange regeerperiode, waaronder in het conflict met Spanje."*
>
> ***Fout:*** *"De inquisitie was een barbaarse en verschrikkelijke instelling die talloze onschuldige levens eiste."*
> ***Goed:*** *"De inquisitie was een kerkelijke rechtbank die ketterij onderzocht en bestrafte, waarbij de methoden en vonnissen vanuit een hedendaags perspectief als wreed worden beschouwd."*
>
> ***Fout:*** *"Gelukkig leidde de Verlichting tot het einde van het duistere bijgeloof en de onwetendheid."*
> ***Goed:*** *"De Verlichting introduceerde een nieuwe nadruk op rationaliteit, wat leidde tot een afname van de invloed van traditionele religieuze overtuigingen."*

Blijf als auteur op de achtergrond. Wil je een mening uiten, doe dat dan op basis van een wetenschappelijke argumentatie.

Pas op met voorafnames en clichés. Elk punt moet wetenschappelijk onderbouwd en beargumenteerd zijn.

Vermijd een teleologische visie op het verleden; geschiedenis is geen rechtlijnig proces waarbij de uitkomst vastligt. Omarm de complexiteit van het verleden. Belicht

verschillende relevante elementen om reductionisme te vermijden. Impliceer geen monocausaliteit; gebruik voorzichtigere formuleringen (bv. “een belangrijke verklaring”, “droeg hier aan bij”).

> ***Fout:*** *“De val van het West-Romeinse Rijk was onvermijdelijk omdat de zwakke keizers niet opgewassen waren tegen de barbaarse invasies.”*
> ***Goed:*** *“De val van het West-Romeinse Rijk was een complex proces, waarbij migratiegolven een rol speelden naast interne politieke instabiliteit en economische problemen.”*

> ***Fout:*** *“De Reformatie is te danken aan het moedige optreden van Maarten Luther.”*
> ***Goed:*** *“Hoewel Maarten Luther een centrale figuur was, droegen ook eerdere kritiek op de Kerk en de politieke ambities van Duitse vorsten in belangrijke mate bij aan het succes van de Reformatie.”*

3.4 Omgaan met bronnen en literatuur

Als je bronnen of wetenschappelijke publicaties uitvoerig aanhaalt of bespreekt in je tekst, zorg dan dat je dit **niet eenzijdig doet**. Combineer teksten die je stelling staven met tegenstemmen. Zoek actief naar hiaten in bestaand onderzoek.

Letterlijke citaten moeten tussen aanhalingstekens staan en elk een eigen voetnoot met verwijzing krijgen.

Vermijd te veel of te lange citaten. Vat de inhoud van academische literatuur samen in eigen woorden (parafraseren).

Vermijd letterlijke vertalingen uit andere talen. Dit leidt vaak tot incorrect Nederlands en kan wijzen op onvoldoende begrip van de inhoud. Parafraseer de redeneringen van andere auteurs in je eigen woorden.

Gebruik **Nederlandse equivalenten voor persoons- of plaatsnamen** als deze gangbaar zijn (bv. Caesar, niet César; Lodewijk, niet Louis).

Vertaal citaten uit anderstalige vakliteratuur niet zelf in het Nederlands. Neem citaten op in de oorspronkelijke taal als het gaat om gangbare talen, zoals Engels, Frans of Duits, waarvan je kan vermoeden dat je lezers ze voldoende beheersen om het citaat te

begrijpen. Wees **terughoudend met het overnemen van vertalingen van citaten** door anderen uit niet-gangbare talen (Russisch, Roemeens, …).

Als je een primaire bron in vertaling wenst te gebruiken, **ga dan altijd op zoek naar vertalingen door specialisten**, bijvoorbeeld in een (recente) wetenschappelijke editie van de bron.

Als je gebruik maakt van een primaire bron in een niet-Nederlandse vertaling (bijvoorbeeld een uitgave met vertaling in het Engels van een Latijnse brontekst), **vertaal dan de geciteerde passages niet zelf nog eens naar het Nederlands**. Citeer de vertaling letterlijk of parafraseer ze in je eigen woorden in het Nederlands. Opgelet: vergeet niet de verwijzing naar de vertaling toe te voegen; een verwijzing naar de brontekst volstaat niet.

Let goed op met automatische vertalingen met bijvoorbeeld Deepl.com of AI-applicaties, zeker bij historische talen (Oudfrans of Middelnederlands). Deze modellen zijn hier niet op getraind; de kwaliteit van het resultaat is vaak ondermaats. Controleer de vertalingen altijd zelf zodat je geen foute vertalingen overneemt of belangrijke nuances verliest.

3.5 Toon en afstand

Hanteer **een academische, zakelijke stijl**, géén spreektaal of informele toon. Schrijf niet (te) literair.

Bewaar een gepaste afstand. Spreek de lezer niet expliciet aan (met 'jij'/'je'/'u'). Geef geen inzage in je persoonlijke bedenkingen of de omzwervingen van je onderzoeksproces. Vermijd dagboekstijl (opmerkingen als "Dit leek me wel een interessant onderwerp, dus besloot ik er een paper over te schrijven…" of "Na lang zoekwerk ik de bib vond ik dit nuttige boek…").

> ***Fout:*** *"Je kunt je vast wel voorstellen hoe moeilijk het was voor de mensen in die tijd om te overleven zonder moderne geneeskunde."*
> ***Goed:*** *"De bevolking werd geconfronteerd met aanzienlijke uitdagingen op het gebied van gezondheid en hygiëne, wat resulteerde in hoge sterftecijfers."*

> ***Fout:*** *"Toen ik dit onderwerp koos, wist ik er nog niet veel van, maar na veel leeswerk is het me allemaal duidelijk geworden."*

> ***Goed:*** *"Dit onderzoek toont aan dat de economische factoren een grotere rol speelden dan eerst gedacht."*

Wees zuinig in het gebruik van de historische presens. Je kan deze vorm af en toe gebruiken om de lezer te betrekken (bv. in de inleiding van je paper), maar de verleden tijd is logischer om de samenhang tussen feiten uit te drukken. Bijvoorbeeld:

> *"Op 27 februari 1561 legt het voltallige stadsbestuur de eerste steen van het nieuwe Antwerpse stadhuis."*

In de verleden tijd gaat dezelfde zin als volgt:

> *"Op 27 februari 1561 legde het voltallige stadsbestuur de eerste steen van het nieuwe Antwerpse stadhuis."*

Gebruik **bij voorkeur actieve zinsconstructies boven passieve.**

> ***Beter niet:*** *"Het Edict van Nantes werd in 1598 door Hendrik IV uitgevaardigd."*
> ***Beter wel:*** *"Hendrik IV vaardigde in 1598 het Edict van Nantes uit."*

> ***Beter niet:*** *"Amerika werd in 1492 ontdekt door Columbus."*
> ***Beter wel:*** *"Columbus bereikte Amerika in 1492."*

4. Opbouw van academische teksten

4.1 Bronnen en literatuur

Maak ook in je tekst (niet alleen in het kritisch apparaat) duidelijk het **onderscheid tussen bronnen** (teksten en artefacten uit het verleden die de ruwe data vormen voor de historicus) **en vakliteratuur** (moderne wetenschappelijke studies geschreven door historici).

Gebruik **voldoende relevante wetenschappelijke literatuur**. Vermijd populariserende literatuur of onbetrouwbare bronnen zoals bachelor- of masterproeven waarvan je de behaalde score niet kent. Onuitgegeven doctoraatsproefschriften kan je wel gebruiken.

Licht de gebruikte brontypes toe; ga er niet van uit dat de lezer weet wat ze inhouden. Bespreek relevante aspecten zoals totstandkoming, doel, opsteller, inhoud en valkuilen.

Wees **realistisch met het aantal bronnen** dat je kunt raadplegen, vooral bij archiefonderzoek. Toon aan dat je zelfstandig relevante bronnen kunt selecteren en aanwenden.

4.2 Tekststructuur

Algemeen

Hanteer een **weldoordachte structuur en logische opbouw**. De volgorde waarin je onderzoek verlopen is, is niet noodzakelijk de beste structuur voor je paper.

Groepeer de onderdelen van je tekst op een logisch samenhangende manier (bv. chronologisch of thematisch). Expliciteer geregeld je structuur als houvast voor de lezer.

Zorg voor **logische overgangen tussen tekstdelen**. Gebruik **signaalwoorden** ('ten eerste', 'daarnaast', 'ten slotte', etc.) en **verwijswoorden** om samenhang te creëren.

Macrostructuur

De basisstructuur omvat altijd een inleiding, middenstuk en slot (IMS-structuur).

Inleiding:

- Functie: de lezer **gidsen** door de tekst en zin doen krijgen om verder te lezen.
- Bevat de **volgende elementen** (niet altijd in vaste volgorde, maar logisch opgebouwd):
    - context/achtergrond
    - motivering van het onderzoek (link met hiaten in de literatuur)
    - centrale onderzoeksvraag en deelvragen
    - de relevantie van de onderzoeksvraag (en het bredere historiografische debat)
    - heldere afbakening in thema, tijd en ruimte
    - methodologie (kort)
    - korte structurerende alinea/leeswijzer (wat volgt in de paper).

- Start best met een **wervende opener** (een anekdote, citaat, opmerkelijke vaststelling…)
- Volg het '**trechterprincipe'**: begin breed (de context) en eindig smal (de structuur van je paper).
- **Integreer de centrale probleemstelling** in de lopende tekst; vermeld deze niet apart en zet deze niet of cursief of tussen aanhalingstekens.

Middenstuk:

- Functie: het **gevoerde onderzoek voorstellen** (analyse van bronnen/literatuur, argumenten, discussie).
- Gebruik **inhoudelijke tussentitels**. Ze verdelen de tekst in logische delen voor de lezer zodat die snel informatie kan terugvinden in een langere tekst. Opgelet: gebruik niet te veel tussentitels (bv. met maar één alinea eronder).
- Koppel regelmatig expliciet terug naar je onderzoeksvraag en deelvragen.

Besluit/Slot:

- Functie: herhaalt de centrale punten en **beantwoordt de onderzoeksvragen**.
- Voeg **geen nieuwe informatie** toe.
- Doe suggesties voor **vervolgonderzoek** gelinkt aan het gevoerde onderzoek.
- Eindig best met een **krachtige slotzin**.

Mesostructuur

- **Gebruik alinea's en paragrafen** om de structuur te ondersteunen en verduidelijken.
- Maak alinea's niet te kort of te lang (gemiddeld 3 tot 10 zinnen).
- Eén alinea bevat één gedachte/idee/argument.
- Geef de essentie van de alinea in de eerste en/of de laatste zin van de alinea.

Microstructuur

- **Gebruik signaal- en verwijswoorden** om binnen elke alinea de samenhang tussen zinnen duidelijk te maken.

4.3 Kritisch apparaat en bibliografie

Gebruik altijd exacte voetnootverwijzingen. De lezer moet de informatie exact kunnen terugvinden (bron, publicatiedatum, pagina's). Dit voorkomt plagiaat.

Voeg altijd een bibliografie toe (tenzij expliciet anders vermeld in de opdracht).

Maak in je **bibliografie een onderscheid tussen gebruikte bronnen en gebruikte vakliteratuur.** Dit wil zeggen dat je bibliografie uit twee delen bestaat: een lijst van gebruikte bronnen (als het om gepubliceerde bronnen gaat, geef dan de volledige bibliografische details van de gebruikte editie), en een lijst van gebruikte moderne vakliteratuur.

4.4 Afbeeldingen, tabellen, grafieken en kaarten

Beeldmateriaal in een historische paper mag niet alleen een esthetisch doel hebben. Het moet **functioneel zijn voor de doelstellingen van de paper** en meer zijn dan enkel illustratie.

Beelden **staan op hetzelfde niveau als de tekst**. Zij verwijzen naar elkaar; bijvoorbeeld door beeldmateriaal in de tekst te bespreken, toe te lichten of te analyseren.

Plaats beelden **dicht bij de tekst waarnaar ze verwijzen**, en plaats een **verwijzing in de tekst** (bv. “zie fig. 1”).

Zorg voor een **adequate toelichting bij elk beeld** en geef steeds:

- een **nummer** (bv. “Tabel/Figuur 1”);
- een **titel** (bv. “Figuur 1: Jan en Hubert van Eyck, *Lam Gods*, 1432”);
- een **bijschrift** waarin omschreven staat wat erop te zien is;
- en ook een **referentie** naar waar het materiaal vandaan komt (een bronvermelding).

4.5 Bijlagen

Informatie die belangrijk is voor het gevoerde onderzoek, maar niet nodig is voor het begrip van de tekst, hoort thuis in verklarende voetnoten. Maar als er te veel belangrijke extra informatie is, gebruik je bijlagen. **Nummer deze bijlagen** en zorg dat ze een inhoudsopgave hebben. **Verwijs ernaar** in de tekst met hun nummer. Maar opgelet: vermijd overbodige informatie, ook in bijlagen.

5. Vormgeving

Zorg voor een verzorgde lay-out (lettertype, marges, alinea-opmaak, kopjes) die het leesgemak verbetert en de structuur visualiseert. Er zijn vele goede variaties mogelijk, maar **wees consequent in de lay-out die je kiest**.

5.1 Bladspiegel

Marges

- Zorg voor voldoende grote, maar geen overdreven grote, marges rondom je tekst. De standaardinstelling in Word is 2,54 cm (één inch); vermijd meer dan 3 cm.

Paginanummers

- Vergeet niet om paginanummers toe te voegen.
- Plaats het paginanummer bij voorkeur rechts of in het midden; eventueel alternerend met rechts voor de niet-even pagina's, links voor de even; nooit alleen maar links.

Titels

- Gebruik automatisch genummerde deeltitels om verschillende delen van je paper te onderscheiden.
- Markeer deze deeltitels duidelijk door ze vet of cursief te zetten en door erboven een grotere witregel te voorzien.
- Gebruik de menu 'stijlen' in Word om de titels op te maken.

Paragrafen, alinea's en blokcitaten

- Zorg voor een **duidelijke visuele afbakening van alinea's en paragrafen**.
    - Alinea's: ofwel een witregel voor en na de alinea, ofwel laat je de eerste regel inspringen.
    - Paragrafen: een witregel voor en na; als je ook de alinea's afbakent met witregels voor en na, dan moet je een grotere regelafstand voorzien voor en na paragrafen.
    - Blokcitaten: lange citaten worden vaak visueel gemarkeerd door ze in een of meer 'ingesprongen' alinea's te plaatsen. Dit zijn alinea's waarvan de linkermarge iets naar rechts geschoven is. Het blokcitaat wordt meestal nog

gemarkeerd door een grotere witmarge voor en na. Vaak (maar niet altijd) worden blokalinea's ook in een kleiner lettertype gezet.

Uitlijnen en uitvullen

- Zorg ervoor dat alinea's, paragrafen en blokcitaten **altijd links uitgelijnd zijn**. Elke regel start links op dezelfde plaats, met uitzondering van de eerste regel van een alinea's als je ervoor kiest om deze te laten inspringen (zie hierboven).
- **Rechts uitvullen** betekent dat elke regel op dezelfde plaats eindigt. Als de lesgever of opdrachtgever van je paper hierover geen richtlijnen geeft, kan je dit zelf kiezen. Opgelet: je moet consequent zijn in de keuze die je maakt! Respecteer dezelfde opmaakregels doorheen de paper.
- Tip: gebruik de menu 'stijlen' in Word om verschillende soorten alinea's op te maken.

Lettertype

- Kies een courant lettertype dat bedoeld is voor langere tekst (bijvoorbeeld Times New Roman, Calibri, Arial, …); geen informeel of decoratief lettertype (zoals Comic Sans MS of Bauhaus 93).
- Gebruik eenzelfde lettertype doorheen je hele paper.
- Je mag wel een ander lettertype kiezen voor (deel)titels. Ook deze moeten dan consequent doorheen de hele paper in dit lettertype gezet worden.

Tekengrootte (en regellengte)

- Gebruik een voldoende, maar geen overdreven, groot lettertype: 11 of 12 pt voor je hoofdtekst, 10 pt voor de voetnoten. Gecombineerd met een marge van 2,54 – 3 cm geeft dit ongeveer 70 tekens per regel op een A4 blad.

Interlinie

- Zorg dat de regels niet te dicht op elkaar maar ook niet te ver van elkaar staan.
- Voor een lopende tekst in lettertype 11 of 12 pt kies je niet minder dan 1,2 maar niet meer dan 1,5 keer de hoogte van het lettertype.
- Voor voetnoten in een kleiner lettertype en voor lijsten is een kleinere interlinie beter.

5.2 Andere opmaak

- Je kan **woorden of delen van je tekst beklemtonen** door ze vet of cursief te zetten, maar overdrijf hierin niet. Onderlijnen om te beklemtonen doe je beter niet omdat dit de leesbaarheid van een tekst vermindert.

- **Woorden in een andere taal dan het Nederlandse** schrijf je cursief, tenzij ze als (nieuwe) Nederlandse woorden zijn erkend (je kan dit nagaan op https://woordenlijst.org/). Bijvoorbeeld:

    - "De *vice-chancelor* van de universiteit van Oxford, e-mailde de rector van de Universiteit Gent."
      (*vice-chancelor* is geen Nederlands woord en zet je dus cursief, e-mailen is een Engels leenwoord dat intussen wel erkend is als goed Nederlands).

- **Titels van boeken** schrijf je cursief, **titels van artikels, hoofdstukken of bijdragen in boeken/bundels** zet je niet-cursief, maar plaats je tussen aanhalingstekens (zoals in de citeergids). Wees consequent in de toepassing van dit principe.

- **Letterlijke citaten** plaats je tussen dubbele aanhalingstekens en je voegt altijd een voetnoot toe met verwijzing naar de bron van het citaat.

5.3 Voorblad

Voeg altijd een **voorblad** toe aan je paper. Je kan hiervoor gebruik maken van een sjabloon dat de UGent hiervoor voorziet. Je vindt dit, en andere sjablonen, terug op de website van de huisstijlgids van de UGent: https://styleguide.ugent.be/sjablonen/drukwerk.html

Vermeld in ieder geval:

- titel (en eventuele ondertitel) van de paper
- het gebruikte aantal woorden
- naam van de auteur (jouw naam)
- studentennummer
- naam van lesgever (of begeleider/promotor)
- naam van het vak
- titel van de opdracht
- academiejaar

5.4 Inhoudsopgave

Plaats **vooraan een automatische gegenereerde inhoudsopgave**.

OPGELET: dat betekent dat je *moet* gebruik maken van het stijlenmenu in je tekstverwerker (meestal Word).

5.5 Kritisch apparaat

Interne vormgeving

Respecteer de **UGent citeerstijl** (zie Deel III. "
De citeergids")

Vormgeving in de hoofdtekst

- Gebruik **voetnoten**, geen eindnoten.
- Gebruik **Arabische cijfers als voetnootmarkering** (geen Romeinse cijfers, geen letters).
- Een **voetnootteken volgt steeds *na* een leesteken.** Je plaatst de voetnoot dus *na* een komma, punt, uitroep- of vraagteken, dubbele punt of puntkomma.
- Plaats **nooit verschillende voetnoten na elkaar** (zoals "een vervelende voetnoot in de geschiedenis."[3 4 5]). Vervang deze door één voetnoot en geef in de voetnoot de verschillende literatuur- of bronverwijzingen na elkaar, gescheiden door een puntkomma.
- Neem als vuistregel: **elke zin heeft *maximaal* één voetnoot, elke alinea *minimaal* één**.
    - Plaats je voetnoot **steeds aan het einde van de passage waar ze bij hoort** (dus de volledige zin of zinnen). Zet de voetnoot niet al na de eerste zin, als de daaropvolgende zinnen ook nog informatie uit diezelfde referentie bevatten. Op die manier is het voor de lezer duidelijk dat de hele reeks zinnen op dezelfde referentie teruggaat.
    - Als de **informatie uit één referentie zich uitstrekt over meerdere alinea's**, plaats je wel telkens één voetnoot per alinea.
    - Opgelet: een **citaat of parafrase** moet *altijd* een voetnoot krijgen.

Deel III

DE CITEERGIDS

Het is moeilijk om enthousiast te worden over een bibliografische stijl en voetnoten met droge verwijzingen. Toch is het een wezenlijk onderdeel van een wetenschappelijke publicatie en is het dus belangrijk dat je de kunst ervan goed beheerst. De 'stijl', de formule-achtige manier waarop verwijzingen worden vormgegeven, is een onderdeel van het zogeheten kritisch apparaat dat elke wetenschappelijke publicatie moet hebben. Het kritisch apparaat garandeert de transparantie van het onderzoek door de lezer in staat te stellen beweringen te controleren. De 'stijl' waarin deze verwijzingen worden vormgegeven, maakt het de lezer mogelijk om in één oogopslag te herkennen om wat voor publicatie of bron het gaat: een artikel, een boek, een podcast, of iets anders. Dankzij de formulaire stijl ziet een getrainde lezer direct waar het werk op gebaseerd is.

1. Chicago Manual of Style (CMoS)

Er zijn vele stijlen waarin voetnoten en bibliografie kunnen worden opgemaakt. Elke stijl die aan de voorwaarden van academische publicaties voldoet, is in principe goed, zolang je deze stijl maar consequent toepast. Het correcte gebruik van een citeerstijl is echter niet eenvoudig en vergt veel oefening. Zelfs ervaren gebruikers moeten vaak nog opzoeken hoe minder voorkomende werken en bronnen geciteerd moeten worden binnen de door hen gekozen stijl. Om studenten te leren correct en ondubbelzinnig te verwijzen naar bronnen en literatuur, hebben we daarom een eigen citeergids voor de UGent Opleiding Geschiedenis uitgewerkt. De eerste editie van deze gids verscheen in het academiejaar 2014-2015. Sindsdien zijn er jaarlijkse updates. Behalve kleine correcties, bieden deze updates vooral aanvullingen en verduidelijkingen. De basisprincipes van de gids zijn hetzelfde gebleven.

De gids is gebaseerd op de "Notes and bibliography" richtlijnen in de zestiende editie van de *Chicago Manual of Style* (verder in deze gids afgekort als **CMoS**), soms ook de "Turabian style" genoemd.[28] CMoS werd als basis genomen omdat deze annotatiestijl wereldwijd wordt gebruikt, vooral in de humane wetenschappen, en geïntegreerd is in

[28] Dit verwijst naar een veelgebruikt handboek voor studenten voor het schrijven van onderzoekspapers en thesissen, waarin een verkorte versie van de CMoS wordt uitgelegd met voorbeelden: Kate L. Turabian, *A manual for writers of research papers, theses, and dissertations. Chicago Style for students and researchers*, 9. ed, Chicago guides to writing, editing, and publishing (Chicago, IL: The University of Chicago Press, 2022).

bibliografische software als Endnote en Zotero. CMoS is een Amerikaanse stijlgids en is in de eerste plaats ontwikkeld voor gebruik in Engelstalige publicaties. Omdat de onderwijstaal van onze opleiding Nederlands is, en we doorheen de opleiding vooral inzetten op actieve Nederlandse (academische) taalvaardigheden, hebben we de richtlijnen van CMoS waar nodig aangepast. Dit betekent:

- We vertalen Engelstalige elementen als "translator" of "edited by" naar het Nederlands: "vertaler", "uitgegeven door".
- We doen hetzelfde voor de plaats van uitgave: Londen i.p.v. London, Parijs i.p.v. Paris, Wenen i.p.v. Vienna, Brussel i.p.v. Brussels, etc.
- Bij titels van boeken, artikels of hoofdstukken schrijven we enkel het eerste woord van een titel met een hoofdletter. We gebruiken wel hoofdletters voor referentiewerken, zoals ***T**he **C**hicago **M**anual of **S**tyle* of het ***N**ationaal **B**iografisch **W**oordenboek*, en voor de titels van kranten en tijdschriften, zoals ***D**e **S**tandaard* of ***P**ast and **P**resent*. Houd er ook rekening mee dat er in het Duits altijd hoofdletters worden gebruikt voor zelfstandige naamwoorden. Eigennamen en plaatsnamen worden natuurlijk altijd met een hoofdletter geschreven.
- We respecteren het gebruik van hoofd- of kleine letters in familienamen, zoals bij 'Van' en 'van', 'Von' en 'von', of 'De' en 'de'. Wanneer een familienaam in het begin van een zin of referentie staat, gebruik je wel steeds een hoofdletter. Uiteraard neem je ook steeds alle diakritische tekens op in de naam van een auteur (bv. Diego Dur**á**n, Philippe Ari**è**s, Gustav Reinhold R**ö**hricht).

Als je Zotero gebruikt, kan je onze huisstijl terugvinden in de Zotero *Style Repository* onder de naam 'Universiteit Gent Geschiedenis (Nederlands)'. Een gedetailleerde beschrijving van waar je deze kan vinden, hoe je deze moet installeren en waar je mee moet rekening houden vind je terug in de sectie 'Digitale Hulpmiddelen' op de IHO-cursuspagina van het Digitaal Platform Historische Praktijk.[29]

Deze aanpassingen gelden natuurlijk alleen voor werkstukken geschreven in het Nederlands. Wie toch een paper zou schrijven in een andere taal dan het Nederlands, moet de conventies voor de taal van het werkstuk volgen voor de nodige aanpassingen. Als dit in het Engels is, kunnen gewoon de richtlijnen van CMoS gevolgd worden.

[29] "Inleiding tot het Historisch Onderzoek." Digitaal Platform Historische Praktijk. Geraadpleegd 3 september 2024. https://www.heuristiek.ugent.be/iho/.

Voor al het andere volgen we de richtlijnen van de CMoS. Zaken die ontbreken in deze stijlgids, kunnen daar dus opgezocht worden. Let wel op: onze gids was oorspronkelijk gebaseerd op de zestiende editie (2010). De zeventiende editie (2017) wijkt hier maar lichtjes van af en de belangrijkste aanpassingen hebben we overgenomen, dus die kan je ook gebruiken. De nieuwste achttiende editie (2024) wijkt echter veel sterker af. Voorlopig is daarom ons advies om deze te vermijden. Zowel de zestiende als de zeventiende editie kan je gratis consulteren via het Internet Archive:

- *The Chicago Manual of Style*. 16de ed. Chicago: The University of Chicago Press, 2010. http://archive.org/details/chicagomanualofs16edunse.
- *The Chicago Manual of Style*. 17de ed. Chicago: The University of Chicago Press, 2017. http://archive.org/details/chicagomanualofs0017unse.

De integrale versie van CMoS-online is helaas niet gratis consulteerbaar.[30] Handige overzichten en inleidingen tot CMoS zijn echter gemakkelijk online te vinden. We beperken ons hier tot degene die op de website zelf van CMoS-online wordt aangeboden:

- "Turabian, A manual for writers. Chicago style for students and researchers." The Chicago Manual of Style Online, Kate L. Turabian, A Manual for Writers, Ninth Edition. Geraadpleegd 11 September 2025, https://www.chicagomanualofstyle.org/turabian.html.
- **OPGELET**: de vrij toegankelijke *sample citations* die je vindt op de CMoS online, volgen de achttiende editie en mag je dus *niet* gebruiken

2. Andere belangrijke opmerkingen

2.1 Punten en komma's

Punten, komma's, puntkomma's, dubbele punten enzovoort zijn fundamenteel in alle citeerstijlen. Zij scheiden de onderdelen van een verwijzing en maken het zo mogelijk om onmiddellijk te zien naar wat voor type bron of literatuur verwezen wordt. Zij moeten dus altijd op precies dezelfde manier gebruikt worden. Je kunt het vergelijken met spelfouten: afwijkingen in de conventies leiden de aandacht af van de essentie, met name wat jij aan

[30] "The Chicago Manual of Style Online," The Chicago Manual of Style Online, geraadpleegd 25 augustus 2024, https://www.chicagomanualofstyle.org.

jouw lezer wil vertellen. Wie onnauwkeurig is in stijl, wekt al snel de indruk ook slordig te zijn in de inhoud.

2.2 Paginanummers boven de honderd

Vanaf de honderdste bladzijde wordt naar paginanummers binnen dezelfde tien- of honderdtallen verwezen als volgt: 123-126 wordt genoteerd als 123-26; 1181-1193 wordt genoteerd als 1181-93. Het 'duizendtal' en het 'honderdtal' valt dus weg.

2.3 *Reference managers* en andere digitale hulpmiddelen

We moedigen het gebruik van bibliografische hulpprogramma's, *reference managers*, aan. In de cursus *Inleiding tot het Historisch Onderzoek* leren we studenten werken met Zotero, maar EndNote of andere zijn ook goed. Vergeet echter niet dat geen van deze programma's perfect is. Zeker wanneer je automatisch werken toevoegt, sluipen er heel vaak fouten in. Jij bent de eindverantwoordelijke voor jouw voetnoten en bibliografie. De standaardregel is altijd dat je drie keer manueel controleert:

1. wanneer en nadat je een werk (boek, artikel, bijdrage …) automatisch laat toevoegen aan de referentiemanager
2. wanneer en nadat je een verwijzing toevoegt in een noot door gebruik te maken van de referentiemanager
3. wanneer je de eindbibliografie genereert

2.4 Online of offline?

Publicaties waar een offline, papieren, versie van bestaat *moeten* geciteerd worden met verwijzing naar deze papieren versie. Als er ook een officiële digitale versie van bestaat, *moet* je hier ook de bijhorende *persistent identifier* aan toevoegen—bij voorkeur de DOI (*Digital Object Identifier*) of, als er geen DOI is, de permalink (een stabiele URL). Met andere woorden: boeken of artikels die in *full-text* worden teruggevonden via bibliografische databanken (bijvoorbeeld JSTOR), maar waarvan ook gedrukte versies bestaan, *moeten* geciteerd worden als gedrukte bijdragen, *maar* met hieraan de DOI of permalink toegevoegd.

De toevoeging van een *persisent identifier* dwingt je om de verwijzing nog eens extra te controleren. Zo voorkom je mogelijke hallucinaties die voortkomen uit het gebruik van LLM's. Als je een publicatie nergens terug kunt vinden in bibliografische databanken, bibliotheekcatalogi of online via een URL of DOI, dan bestaat het gerefereerde werk waarschijnlijk niet.

Bijvoorbeeld:

- Pirenne, Henri. "Mahomet et Charlemagne." *Revue Belge de Philologie et d'Histoire* 1 (1922): 77–86. https://doi.org/10.3406/rbph.1922.6157.

- Daveloose, Alexis. "Funerary Transformations in an Etrusco-Italic Community. Social Display and Austerity in Hellenistic Chiusi." *Papers of the British School at Rome* 85 (2017): 37–69. https://www.jstor.org/stable/26578324

Opgelet: er circuleren veel niet-officiële en persoonlijke kopieën van publicaties online (bijvoorbeeld op *Academia.edu*) . Deze URLs voeg je *niet* toe aan de verwijzing. Ook permalinks die horen bij institutionele *repositories* of records in bibliotheekcatalogi voeg je niet toe aan de verwijzing.

Voor **uitgegeven of gedrukte primaire bronnen** waar ook een online versie van bestaat, hanteren we dezelfde regel: vermeld altijd de papieren uitgave gevolgd door de *persistent identifier.* In het geval van **onuitgegeven of niet-gedrukte bronnen** waar ook een online versie van bestaat (bv. een foto of scan), vermeld je altijd de fysieke locatie (het archief, de bibliotheek, museum of andere instelling waar de bron zich bevindt) met het inventarisnummer of collectienummer, gevolgd door de *persistent identifier* van de online versie.

2.5 Id., Ibid., op. cit., art.cit. ?

Sommige citeerstijlen verwijzen maar één keer naar een werk. Alle latere noten verwijzen dan hiernaar terug met idem of afgekort Id. ('hetzelfde'), ibidem ('op dezelfde plaats'), op. cit. (van *opere citato*, 'in het geciteerde werk'), art. cit. (*article cité*, 'geciteerd artikel') of loc. cit. (*loco citato*, 'op de geciteerde plaats'). Ook in de zestiende editie van CMoS was dit nog het geval, maar in de zeventiende editie werd hiervan afgestapt. Wij volgen CMoS 17.

Het is echter belangrijk dat je verwijzingen die andere citeerstijlen volgen goed kan lezen. Zorg er dus voor dat je weet wat deze afkortingen betekenen.

2.6 Nog een laatste tip

Je kunt de foutenlast in je verwijzingen sterk verminderen door op de volgende manier te werk te gaan.

- Schrijf bij het nemen van nota's alle relevante bibliografische informatie onmiddellijk op en doe altijd een dubbelcheck.
- Bewaar je referenties in een apart document als je geen gebruik maakt van een bibliografisch programma. Formuleer, vooraleer je begint te schrijven, zowel een volledige, correcte voetnoot als een verkorte voetnoot. Kijk ze grondig na en zorg ervoor dat ze uniform zijn opgemaakt. Kopieer en plak ze daarna in je paper, met uiteraard telkens de nodige aanpassingen in paginanummers.

3. Literatuur

3.1 Algemene principes

3.1.1 Voor alle citeerstijlen

Elke stijl bestaat uit **drie basiscomponenten**:

- inhoudelijke elementen (auteur, titel, plaats van uitgave …);
- mark-up elementen (cursief of niet, hoofdletters voor titelwoorden of niet, namen auteurs in klein kapitaal of niet, …);
- verbindingselementen (komma's, punten, aanhalingstekens, rolaanduidingen (bv. "vertaler", "editor"…)).

Bijkomend zijn er **afspraken die de consistentie binnen de specifieke citeerstijl verzekeren**. Dit zijn afspraken die enkel gelden binnen één citeerstijl of een variant daarvan. Ze kunnen dus verschillen van de ene stijl tot de andere. Bijvoorbeeld:

- Citeerstijl A: "Zet de naam van de plaats van publicatie in dezelfde taal als je eigen tekst." (bv.: "Londen" als je in het Nederlands schrijft; "Londres" als je in het Frans schrijft; "London" alleen als je in het Engels schrijft, …)
- Citeerstijl B: "Zet de naam van de plaats van publicatie in de taal van het geciteerde werk."(bv. als je zelf in het Nederlands schrijft, maar je verwijst naar een Franstalig boek dat in Namen gepubliceerd werd, schrijf dan Namur…)

3.1.2 Eigen aan de UGent en CMoS 17 "Notes and biliography" stijl

Hoe de basiscomponenten vorm krijgen en welke afspraken er zijn, overlopen we in 3.2. Hier merken we enkel nog op dat we met drie niveaus werken: de eerste voetnoot, alle volgende voetnoten, en de bibliografie.

Eerste voetnoot

De eerste voetnoot vermeldt de auteur, titel en gegevens over de publicatie, telkens in deze volgorde. Er wordt gebruik gemaakt van komma's en ronde haken. De naam van de

auteur wordt volledig genoteerd, eerst voornaam dan familienaam. Titels van boeken en tijdschriften worden cursief gezet; titels van artikels, hoofdstukken en ongepubliceerde werken worden tussen dubbele aanhalingstekens geplaatst. De paginanummers verwijzen naar de relevante passage. Er worden afkortingen gebruikt voor editor(s) (ed. of eds.) en vertaler (vert.).

Verkorte vorm

Als een werk voor een tweede maal wordt geciteerd, maken we gebruik van een verkorte vorm. Deze bevat de familienaam van de auteur, de verkorte titel (eerste betekenisvolle woorden van de titel van het boek, artikel of hoofdstuk) en relevante paginanummers.

Bibliografie

Een literatuurverwijzing in de bibliografie vermeldt de auteur, titel en gegevens over de publicatie, telkens in deze volgorde. Er wordt gebruik gemaakt van punten in plaats van komma's of ronde haken. De naam van de eerste auteur wordt in omgekeerde volgorde (familienaam, voornaam) genoteerd om het alfabetisch sorteren te vergemakkelijken. Titels van boeken en tijdschriften worden cursief gezet; titels van artikels, hoofdstukken en ongepubliceerde werken worden tussen dubbele aanhalingstekens geplaatst. Bij boeken worden geen paginanummers vermeld; bij artikels en hoofdstukken moeten de volledige paginanummers (eerste pagina tot laatste pagina) worden genoteerd. Informatie zoals "Uitgegeven door", "Vertaald door" wordt voluit geschreven.

3.2 Veel voorkomende literatuurverwijzingen

3.2.1 Een boek met één auteur

Vaste bestanddelen:

- Auteur
- Titel van het boek (*cursief*)
- Optioneel: reekstitel (niet cursief)
- Plaats van publicatie
- Uitgeverij
- Jaar van publicatie
- Paginanummers (enkel in het geval van specifieke verwijzingen in de noten, niet in de bibliografie).
- *Persistent identifier* (als er een is)

Eerste voetnoot:

Zonder *persistent identifier:*

<auteur voornaam familienaam>, <*volledige titel*> (<plaats van publicatie>: uitgeverij>, <jaar van publicatie>), <paginanummer(s)>.

Met *persistent identifier:*

<auteur voornaam familienaam>, <*volledige titel*> (<plaats van publicatie>: uitgeverij>, <jaar van publicatie>), <paginanummer(s)>, <persistent identifier>.

Voorbeelden:

1. René Vermeir, *In staat van oorlog. Filips IV en de Zuidelijke Nederlanden, 1629-1648* (Maastricht: Shaker Publishing, 2001), 34.

1. Colin P. Elliott, *Pox Romana. The plague that shook the Roman world* (Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 2024), 37–40, https://doi.org/10.2307/jj.5806815.

Elke voetnoot daarna:

<auteur familienaam>, <*verkorte titel*>, <paginanummer(s)>.

Voorbeelden:

2. Vermeir, *In staat van oorlog*, 172-79.

2. Elliott, *Pox Romana*, 109, 348.

Bibliografie:

Zonder *persistent identifier*:

<auteur familienaam, voornaam>. <*volledige titel*>. <plaats van publicatie>: uitgeverij>, <jaar van publicatie>.

Met *persistent identifier*:

<auteur familienaam, voornaam>. <*volledige titel*>. <plaats van publicatie>: uitgeverij>, <jaar van publicatie>. <persistent identifier>.

Voorbeelden:

Vermeir, René. *In staat van oorlog. Filips IV en de Zuidelijke Nederlanden, 1629-1648*. Maastricht: Shaker Publishing, 2001.

Elliott, Colin P. *Pox Romana. The plague that shook the Roman world*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 2024. https://doi.org/10.2307/jj.5806815.

OPGELET: de paginanummers en de *persistent identifier* worden gescheiden door een punt (géén komma, zoals in de eerste voetnoot!)

Opmerkingen:

- Een boektitel bestaat vaak uit een hoofdtitel en een ondertitel. Neem beide op, gescheiden door een punt, niet door een dubbele punt.
- Boeken worden vaak uitgegeven in reeksen. Meestal gaat het om een praktische organisatorische kwestie op uitgeversniveau die voor de inhoud van het werk weinig belang heeft. Het vermelden van de titel van de reeks is daarom optioneel. Als het toch nodig is, volgt de reekstitel (niet cursief!) op de titel van het boek. In de eerste voetnoot worden boektitel en reekstitel gescheiden door een komma; in alle volgende voetnoten laat je de reekstitel weg; in de bibliografie worden beiden gescheiden door een punt, bijvoorbeeld:
    - Colin P. Elliott, *Pox Romana. The plague that shook the Roman world*, Turning points in ancient history (Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 2024), https://doi.org/10.2307/jj.5806815.
    - Elliot, *Pox Romana*.

  - Elliott, Colin P. *Pox romana. The plague that shook the Roman world*. Turning points in ancient history. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 2024. https://doi.org/10.2307/jj.5806815.
- Soms zijn er twee of nog meer plaatsen van uitgave (uitgevers hebben vaak kantoren in verschillende steden). Vermeld alleen de eerste die op de titelpagina is opgenomen.
- Als twee of meer uitgevers samengewerkt hebben om een boek te publiceren dan vermeld je telkens voor elk de plaats van uitgave en de naam van de uitgeverij. Tussen de verschillende plaatsen + uitgeverijen zet je een puntkomma.

… <plaats uitgeverij 1>: <naam uitgeverij 1>; <plaats uitgeverij 2>: <naam uitgeverij 2> …

- Als een auteur een dubbele voornaam heeft (bv. Theodore William Moody) gebruik je beide. Veel Engelstalige auteurs gebruiken ook een initiaal (bv. Leila J. Rupp). Neem zowel voornaam als initiaal over. Nederlandse auteurs gebruiken soms wel eens een hele trits initialen in plaats van een voornaam (bv. B.A.M. Ramakers). Als dat zo op de publicatie vermeld staat, mag je deze initialen overnemen. De regel is dus dat de informatie vermeld op de titelpagina richtinggevend is.
- Soms worden de paginanummers van de inleiding of het voorwoord met Romeinse cijfers aangeduid en start de nummering in Arabische cijfers pas met het eerste hoofdstuk. Als dat zo is, moet je de Romeinse cijfers gebruiken voor verwijzingen naar het voorwoord of de inleiding, Arabische cijfers voor de andere delen van het werk.
- Verwijzingen naar meerdere niet op elkaar volgende pagina's worden gescheiden door komma's.
- Populaire werken krijgen soms een **heruitgave**. Verwijs altijd, voor zowel de plaats als het jaar van publicatie, naar de uitgave die jij raadpleegt. Je doet dat tussen de titel en de plaats van publicatie, zowel in de eerste voetnoot waarin het werk voorkomt als in de bibliografie, maar niet in de verkorte verwijzingen in de andere voetnoten.

… <*volledige titel*>, <n>de uitg. (plaats van publicatie>…

… <*volledige titel*>. <n>de uitg. <plaats van publicatie>…

  - Opgelet #1: in de eerste voetnoot staat er een komma tussen de titel en nieuwe uitgave; in de bibliografie worden titel en uitgave gescheiden door een punt. Bijvoorbeeld:

- John Scott, *Social network analysis. A handbook*, 2de uitg. (Londen: SAGE, 2000), 134-36.
- Scott, John. *Social network analysis. A handbook*. 2de uitg. Londen: SAGE, 2000.

- Opgelet #2: een nieuwe uitgave is niet hetzelfde als een **herdruk**. Boeken worden gedrukt in oplages (bv. 200 of 1000 exemplaren). Die worden in stock gehouden voor de verkoop. Wanneer de stock (bijna) uitgeput is, kan de uitgever beslissen om een nieuwe oplage te bestellen bij de drukker. Dat is dan een herdruk, die identiek aan de vorige oplage is. Een heruitgave daarentegen bevat substantiële wijzigingen. Aangezien een herdruk (in principe) identiek is aan de vorige eerste druk, is het ongebruikelijk en onnodig om te verwijzen naar de hoeveelste herdruk je gebruikt Jammer genoeg, is de terminologie niet altijd consequent, en spreken uitgever soms over een '**herwerkte druk**'. Doorgaans gaat het dan om kleinere aanpassingen, maar die kunnen een impact hebben op bijvoorbeeld de paginering, of toevoegingen. Een herwerkte druk moet je dus wél vermelden:

… <*volledige titel*>, <n>de dr. (plaats van publicatie>…

… <*volledige titel*>. <n>de dr. <plaats van publicatie>…

3.2.2 Een boek met twee of drie auteurs

Vaste bestanddelen:

- Auteurs: elke auteur wordt vermeld in zowel de noten als in de bibliografie
- Titel van het boek (*cursief*)
- Optioneel: reekstitel (niet cursief)
- Plaats van publicatie
- Uitgeverij
- Jaar van publicatie
- Paginanummers (enkel in het geval van specifieke verwijzingen in de noten, niet in de bibliografie)
- *Persistent identifier* (als er een is)

Eerste voetnoot:

<eerste auteur voornaam familienaam> en <tweede auteur voornaam familienaam>, <*volledige titel*> (<plaats van publicatie>: uitgeverij>, <jaar van publicatie>), <paginanummer(s)>.

<eerste auteur voornaam familienaam>, <tweede auteur voornaam familienaam> en <derde auteur voornaam familienaam>, <*volledige titel*> (<plaats van publicatie>: uitgeverij>, <jaar van publicatie>), <paginanummer(s)>.

Voorbeelden:

1. Bruno De Wever, Pieter François en Björn Rzoska, *Gestemd verleden. Mondelinge geschiedenis als praktijk* (Brussel: Vlaams Centrum voor Volkscultuur, 2003), 4, 8, 23-6.

1. Gita Deneckere, Bruno De Wever en Tom De Paepe, *Een geschiedenis van België*, 7de dr. (Gent: Academia Press, 2022).

Elke voetnoot daarna:

<eerste auteur familienaam> en <tweede auteur familienaam>, <*verkorte titel*>, <paginanummer(s)>.

<eerste auteur familienaam>, <tweede auteur familienaam> en <derde auteur familienaam>, <*verkorte titel*>, <paginanummer(s)>.

Voorbeelden:

2. De Wever, François en Rzoska, *Gestemd verleden*, 2-10, 18.

2. Deneckere, De Wever, en De Paepe, *Een geschiedenis van België*.

Bibliografie:

<eerste auteur familienaam, voornaam> en <tweede auteur voornaam familienaam>. <*volledige titel*>. <plaats van publicatie>: uitgeverij>, <jaar van publicatie>.

<eerste auteur familienaam, voornaam>, tweede auteur voornaam familienaam> en <derde auteur voornaam familienaam>. <*volledige titel*>. <plaats van publicatie>: uitgeverij>, <jaar van publicatie>.

Voorbeelden:

De Wever, Bruno, Pieter François en Björn Rzoska. *Gestemd verleden. Mondelinge geschiedenis als praktijk*. Brussel: Vlaams Centrum voor Volkscultuur, 2003.

Deneckere, Gita, Bruno De Wever en Tom De Paepe. *Een geschiedenis van België*. 7de dr. Gent: Academia Press, 2022.

Opmerkingen:

- Enkel de naam van de **eerste** auteur wordt in de bibliografie in omgekeerde volgorde opgenomen, dit in functie van het alfabetisch sorteren.

3.2.3 Een boek met vier of meer auteurs

Vaste bestanddelen:

- Auteurs: in de noten wordt enkel de eerste auteur vermeld, gevolgd door "et al.", in de bibliografie worden alle auteurs vermeld
- Titel van het boek (*cursief*)
- Optioneel: reekstitel (niet cursief)
- Plaats van publicatie
- Uitgeverij
- Jaar van publicatie
- Paginanummers (enkel in het geval van specifieke verwijzingen in de noten, niet in de bibliografie)
- *Persistent identifier* (als er een is)

Eerste voetnoot:

<eerste auteur voornaam familienaam> et al., <*volledige titel*> (<plaats van publicatie>: uitgeverij>, <jaar van publicatie>), <paginanummer(s)>.

Voorbeelden:

1. Jan Dumolyn et al., *Aan de rand van het relativisme. Geschiedenis en engagement* (Brussel: IMAVO, 2003), 24-29.

Elke voetnoot daarna:

<eerste auteur familienaam> et al., <*verkorte titel*>, <paginanummer(s)>.

Voorbeelden:

2. Dumolyn et al., *Aan de rand*, 50.

Bibliografie:

<eerste auteur familienaam, voornaam>, <tweede auteur voornaam familienaam>, <derde auteur voornaam familienaam>, <…> **en** <laatste auteur voornaam familienaam>. <*volledige titel*>. <plaats van publicatie>: uitgeverij>, <jaar van publicatie>.

Voorbeelden:

Dumolyn, Jan, Robert Brenner, Gita Deneckere, Erik Thoen, Eric Vanhaute en Immanuel Wallerstein. *Aan de rand van het relativisme. Geschiedenis en engagement*. Brussel: IMAVO, 2003.

Opmerkingen:

- Lijst alle auteurs op in de bibliografie. Geef in de voetnoten alleen de eerste auteur op gevolgd door "et al." ("et alii" = "en anderen"). Gebruik deze manier van citeren ook voor artikels met meer dan vier auteurs.

3.2.4 Een artikel in een gedrukt tijdschrift

Vaste bestanddelen:

- Auteurs: in het geval meerdere auteurs gelden dezelfde regels als voor boeken
- Titel van het artikel (niet cursief, tussen aanhalingstekens)
- Titel van het tijdschrift (*cursief*)
- Jaargang
- Aflevering
- Jaar van publicatie
- Paginanummers
- *Persistent identifier* (als er een is)

Eerste voetnoot:

Zonder *persistent identier*:

<auteur voornaam familienaam>, "<volledige titel artikel>," *<titel tijdschrift>* <jaargang>, **nr.** <afleveringsnummer> (<jaar van publicatie>): <paginanummer(s)>.

Met *persistent identifier*

<auteur voornaam familienaam>, "<volledige titel artikel>," *<titel tijdschrift>* <jaargang>, **nr.** <afleveringsnummer> (<jaar van publicatie>): <paginanummer(s)>, <persistent identifier>.

Voorbeelden:

1. Christa Matthys, "Zijn katholieken betere dienstboden? Dienstpersoneel in katholieke en interculturele huishoudens in Firenze, 1841," *Forum Romanum Belgicum* 9 (2014): 1-12.

1. Frederik Buylaert, Jelle De Rock en Anne-Laure Van Bruaene, "City Portrait, Civic Body, and Commercial Printing in Sixteenth-Century Ghent," *Renaissance Quarterly* 68, nr. 3 (2015): 825, 830, https://doi.org/10.1086/683852.

Elke voetnoot daarna:

<auteur familienaam>, "<verkorte titel artikel>," <paginanummer(s)>.

Voorbeelden:

2. Matthys, "Zijn katholieken betere dienstboden," 3, 7-9.

2. Buylaert, De Rock, en Van Bruaene, "City Portrait, Civic Body, and Commercial Printing," 831-32.

Bibliografie:

Zonder *persistent identifier*:

<auteur familienaam, voornaam >. "<volledige titel artikel>." <*titel tijdschrift*> <jaargang> (<jaar van publicatie>): <paginanummer(s)>.

Met *persistent identifier:*

<auteur familienaam, voornaam >. "<volledige titel artikel>." <*titel tijdschrift*> <jaargang> (<jaar van publicatie>): <paginanummer(s)>. <persistent identifier>.

Voorbeelden:

Matthys, Christa. "Zijn katholieken betere dienstboden? Dienstpersoneel in katholieke en interculturele huishoudens in Firenze, 1841." *Forum Romanum Belgicum* 9 (2014): 1-12.

Buylaert, Frederik, Jelle De Rock en Anne-Laure Van Bruaene. "City Portrait, Civic Body, and Commercial Printing in Sixteenth-Century Ghent." *Renaissance Quarterly* 68 (2015): 803–39. https://doi.org/10.1086/683852.

OPGELET: de paginanummers en de *persistent identifier* worden gescheiden door een punt (géén komma, zoals in de eerste voetnoot!)

Opmerkingen:

- Wanneer een artikel door meer dan één auteur is geschreven gelden dezelfde regels voor deze namen als bij boeken met meerdere auteurs.
- In de bibliografie worden altijd de paginanummers voor het volledige artikel opgenomen, het is daarom belangrijk deze altijd goed te noteren.
- In de voetnoten voeg je enkel de specifieke pagina's toe waarnaar je wil verwijzen; OPGELET: als je in de eerste voetnoot naar het hele artikel wil verwijzen, voeg je ook hier de pagina-range toe (net als in de bibliografie).
- Afkortingen: in sommige vakgebieden is het gebruikelijk om titels af te korten. Dit is met name het geval voor de klassieke studies en dus ook de studie van de **oude geschiedenis** (voor meer informatie zie hieronder hoofdstuk 3.5.1: "Waarom zo anders?" Deel III4.6.1 (p. 78)). Nagenoeg altijd worden de afkortingen gebruikt die de belangrijke bibliografische databank *Année Philologique* gebruikt. Gebruik die dus ook in je voetnoten en bibliografie. Voeg in de bibliografie de informatieregel toe: "Titels van tijdschriften voor de klassieke oudheid worden afgekort volgens het systeem van

de *Année Philologique*". Je vindt de lijst terug op de website van Brepolis (de uitgever van de onlineversie): About Brepolis. "APh – Abréviations," 22 oktober 2019. https://about.brepolis.net/aph-abreviations/.

- De meeste tijdschriften verschijnen in meerdere afleveringen per jaar. Wat het nummer is van een aflevering staat duidelijk vermeld op de kaft, op het voorblad of in het colofon van het tijdschrift. Laat dus, indien voorhanden, het nummer van de aflevering volgen op de jaargang, voorafgegaan door een komma en "nr.". Meestal wordt de *nummering van de aflevering* opnieuw gestart bij elke nieuwe jaargang. Als er bijvoorbeeld vier afleveringen zijn per jaar wordt "1997, nr. 4" gevolgd door "1998, nr. 1". In Franse publicaties wordt er echter vaak doorgenummerd vanaf de eerst verschenen aflevering. Bij wetenschappelijke tijdschriften lopen de *paginanummers* vaak (maar niet altijd) gewoon door en wordt een nieuwe paginanummering pas begonnen bij de volgende jaargang. Bij magazines en populariserende tijdschriften start de paginering doorgaans opnieuw bij elke aflevering. Als de paginering doorloopt, en dus niet met elke aflevering opnieuw begint, wordt het afleveringsnummer vaak weggelaten.

3.2.5 Een verzamelbundel of "edited volume"

Vaste bestanddelen:

- Editores (redacteurs), gevolgd door ed. (voor één editor) of eds. (voor meerdere)
- Titel van de bundel (*cursief*)
- Optioneel: reekstitel (niet cursief)
- Plaats van publicatie
- Uitgeverij
- Jaar van publicatie
- Paginanummers (enkel in het geval van specifieke verwijzingen in de noten, niet in de bibliografie).
- *Persistent identifier* (als er een is)

Eerste voetnoot:

<editor voornaam familienaam>**, ed.,** <*volledige titel*> **(**<plaats van publicatie>**:** uitgeverij>**,** <jaar van publicatie>**).**

Voorbeelden:

1. Stephan R. Epstein en Maarten Prak, eds., *Guilds, innovation and the European economy, 1400-1800* (Cambridge: Cambridge University Press, 2008).

2. Koenraad Verboven, ed., *Complexity economics. Building a new approach to ancient economic history*, Palgrave Studies in Ancient Economies (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2021), https://doi.org/10.1007/978-3-030-47898-8.

Elke voetnoot daarna:

<editor familienaam>, <*verkorte titel*>, <paginanummer(s)>.

Opgelet! De afkorting ed. (of eds.) valt dus weg!

Voorbeelden:

2. Epstein en Prak, *Guilds*.

2. Verboven, *Complexity economics*, 4-5.

Bibliografie:

<editor familienaam, voornaam>, **ed.** <*volledige titel*>. <plaats van publicatie>: <uitgeverij>, <jaar van publicatie>.

Voorbeelden:

Epstein, S.R. en Maarten Prak, eds. *Guilds, innovation and the European economy, 1400-1800*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008.

Verboven, Koenraad, ed. *Complexity economics. Building a new approach to ancient economic history*. Palgrave Studies in Ancient Economies. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2021. https://doi.org/10.1007/978-3-030-47898-8.

Opmerkingen:

- "ed." is de afkorting voor "editor"; "eds." voor "editors". In het Nederlands wordt vaak de benaming "redacteur" gebruikt.
- Als er meer dan één editor (redacteur) is gelden dezelfde regels voor deze namen als bij boeken met meerdere auteurs.
- Je verwijst enkel op deze manier naar een bundel in algemene zin (bijvoorbeeld in een eerste voetnoot, waarin je de belangrijkste publicaties over jouw onderwerp noemt). Als je gebruik maakt van een of meerdere hoofdstukken (of enkel de inleiding) MOET je telkens verwijzen naar de afzonderlijke hoofdstukken zoals in het volgende voorbeeld.

- “ed.” bevat al een punt. Voeg in de bibliografie geen tweede punt toe na een afkorting of een initiaal!

3.2.6 Een hoofdstuk/bijdrage in een verzamelbundel

Vaste bestanddelen:

- Auteurs van de bijdrage: in het geval meerdere auteurs gelden dezelfde regels als voor boeken
- Titel van de bijdrage: niet cursief, tussen aanhalingstekens
- Naam van de editor(es)
- Titel van de bundel: cursief
- Optioneel: reekstitel (niet cursief)
- Plaats van publicatie
- Uitgeverij
- Jaar van publicatie
- Paginanummers (enkel in de noten in het geval van specifieke verwijzingen; verwijzingen naar meerdere niet op elkaar volgende pagina’s worden gescheiden door komma’s).
- *Persistent identifier* (als er een is)

Eerste voetnoot:

<auteur voornaam familienaam>, “<volledige titel bijdrage>,” in <*titel bundel*>, ed. <editor voornaam familienaam> (<plaats van publicatie>: uitgeverij>, <jaar van publicatie>), <paginanummer(s)>.

Voorbeelden:

1. Koenraad Verboven, “‘Like bait on a hook’: ethics, etics and emics of gift-exchange in the Roman world,” in *Gift giving and the ‘embedded’ economy in the ancient world*, eds. Filippo Carlà en Maja Gori (Heidelberg: Winter Verlag, 2014), 135-37.

Elke voetnoot daarna:

<auteur familienaam>, “<verkorte titel bijdrage>,” <paginanummer(s)>.

Voorbeelden:

2. Verboven, “Like bait on a hook,” 150-52.

Bibliografie:

<auteur familienaam, voornaam>. "<volledige titel bijdrage>. " In *<volledige titel boek>*, uitgegeven door <editor voornaam familienaam>, <paginanummer(s)>. <plaats van publicatie>: <uitgeverij>, <jaar van publicatie>.

Voorbeelden:

Verboven, Koenraad. "'Like bait on a hook': ethics, etics and emics of gift-exchange in the Roman world." In *Gift giving and the 'embedded' economy in the ancient world*, uitgegeven door Filippo Carlà en Maja Gori, 135-54. Heidelberg: Winter Verlag, 2014.

Opmerkingen:

- In de bibliografie worden de paginanummers voor het volledige hoofdstuk opgenomen, het is daarom belangrijk deze altijd goed te noteren.
- In sommige titels worden aanhalingstekens gebruikt om te verwijzen naar een citaat of uitdrukking. Gebruik daarvoor zoals in dit voorbeeld ('Like bait on a hook') enkele aanhalingstekens. Ook cursief in titels van hoofdstukken of artikels wordt overgenomen.

3.2.7 Een bijdrage in een naslagwerk bestaande uit meerdere delen

Eerste voetnoot:

1. Paul Janssens, "Scaglia, Alexander Cesar, abt van Staffarda, Susa en Mandanice, diplomaat," in *Nationaal Biografisch Woordenboek* (Brussel: Koninklijke Academiën van België, 1987), XII: 658-62.

Elke voetnoot daarna:

2. Janssens, "Scaglia," XII: 658.

Bibliografie:

Janssens, Paul. "Scaglia, Alexander Cesar, abt van Staffarda, Susa en Mandanice, diplomaat." In *Nationaal Biografisch Woordenboek*, XII: 658-62. Brussel: Koninklijke Academiën van België, 1987.

Opmerkingen:

- Geef het volumenummer (in Arabische of Romeinse cijfers) voor de pagina- of kolomnummers.

3.3 Minder voorkomende literatuurverwijzingen

3.3.1 Een boek dat bestaat uit meerdere volumes

Eerste voetnoot:

1. Llewellyn Bogaers, *Aards, betrokken en zelfbewust. De verwevenheid van cultuur en religie in katholiek Utrecht, 1300-1600* (Utrecht: Levend Verleden Utrecht, 2008), 1: 75.

Elke voetnoot daarna:

2. Bogaers, *Aards, betrokken en zelfbewust*, 2: 911.

Bibliografie:

Bogaers, Llewellyn. *Aards, betrokken en zelfbewust. De verwevenheid van cultuur en religie in katholiek Utrecht, 1300-1600*. 2 vols. Utrecht: Levend Verleden Utrecht, 2008.

Opmerkingen:

- "vols." staat voor "volumes". In de bibliografie geef je het totaal aantal volumes op, in de voetnoot noteer je het nummer van het volume, gevolgd door een dubbel punt en de correcte paginanummers.

3.3.2 Een boek dat is vertaald

Eerste voetnoot:

1. Antonello Gerbi, *The dispute of the New World. The history of a polemic, 1750-1900,* vert. Jeremy Moyle (Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 1973), 565-89.

Elke voetnoot daarna:

2. Gerbi, *The dispute*, 348.

Bibliografie:

Gerbi, Antonello. *The dispute of the New World. The history of a polemic, 1750-1900.* Vertaald door Jeremy Moyle. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 1973.

3.3.3 Een voorwoord, inleiding of gelijkaardig deel van een boek

Eerste voetnoot:

1. Robert Stein, inleiding in *Networks, regions and nations. Shaping identities in the*

Low Countries, 1300-1650, eds. Robert Stein en Judith Pollmann (Leiden: Brill, 2010), 5-8.

Elke voetnoot daarna:

2. Stein, inleiding, 10.

Bibliografie:

Stein, Robert. Inleiding in *Networks, regions and nations. Shaping identities in the Low Countries, 1300-1650*, uitgegeven door Robert Stein en Judith Pollmann, 1-19. Leiden: Brill, 2010.

Opmerkingen:

- Als een inleiding genummerd is met Romeinse cijfers, neem deze dan over.

3.3.4 Een recensie

Eerste voetnoot:

1. Dirk-Jan Wolffram, "Veel vertier, weinig politiek," recensie van *Plaatsen van beschaafd vertier. Standsbesef en stedelijke cultuur in Den Haag, 1850-1890*, door Jan Hein Furnée, *BMGN-Low Countries Historical Review* 129, nr. 3 (2014): 93-100.

Elke voetnoot daarna:

2. Wolffram, "Veel vertier," 98-9.

Bibliografie:

Wolffram, Dirk-Jan. "Veel vertier, weinig politiek." Recensie van *Plaatsen van beschaafd vertier. Standsbesef en stedelijke cultuur in Den Haag, 1850-1890*, door Jan Hein Furnée. *BMGN-Low Countries Historical Review* 129, nr. 3 (2014): 93-100.

Eerste voetnoot:

1. Stephen B. Baxter, recensie van *The Dutch Revolt*, door Geoffrey Parker, *The American Historical Review* 84, nr. 1 (1979): 182.

Elke voetnoot daarna:

2. Baxter, recensie, 182.

Bibliografie:

Baxter, Stephen B. Recensie van *The Dutch Revolt*, door Geoffrey Parker. *The American Historical Review* 84, nr. 1 (1979): 182.

Opmerkingen:

- Recensies hebben niet altijd een titel. Er zijn dus twee mogelijke verwijssystemen.

3.3.5 De inhoud (lemma, blog, artikel) van een website

Eerste voetnoot:

1. Bruno De Wever, "De IJzertoren en IJzerbedevaarten," Belgium WWII. CegeSoma/Rijksarchief, geraadpleegd 06.09.2023, https://www.belgiumwwii.be.

Elke voetnoot daarna:

2. De Wever, "De IJzertoren."

Bibliografie:

De Wever, Bruno. "De IJzertoren en IJzerbedevaarten." Belgium WWII. CegeSoma/Rijksarchief. Geraadpleegd 06.09.2023. https://www.belgiumwwii.be.

Opmerkingen:

- Aangezien de inhoud geregeld verandert, vermeld je de datum waarop je de website hebt bezocht of, indien beschikbaar, de datum van de laatste wijziging.

3.3.6 Een artikel gepubliceerd in een online tijdschrift

Eerste voetnoot:

1. David B. Parker, "The soldier, the son, and the social scientist. Three Georgia textbook authors and the lost cause," *49th Parallel* 33 (2014): 5-6, geraadpleegd 26.10.2014, http://49thparalleljournal.org.

Elke voetnoot daarna:

2. Parker, "The soldier, the son, and the social scientist," 12-8.

Bibliografie:

Parker, David B. "The soldier, the son, and the social scientist. Three Georgia textbook authors and the lost cause." *49th Parallel* 33 (2014): 1-24. Geraadpleegd 26.10.2014. http://49thparalleljournal.org.

Opmerkingen:

- **Opgelet!** Deze stijl moet enkel worden gebruikt voor artikels die niet in papieren versie bestaan. Hetzelfde geldt voor boeken, die je bijvoorbeeld op Google Books consulteert, maar wel ook in gedrukte vorm voorhanden zijn. Zie hiervoor ook de algemene opmerkingen op p. 43.
- Vermeld de datum waarop je de website hebt bezocht (DD.MM.YYYY) en de DOI of

URL van de homepage van het tijdschrift, **niet** de specifieke URL van het artikel.[31] Neem de paginanummers, indien voorhanden, op.

3.3.7 Een lemma in een online historisch woordenboek

Eerste voetnoot:

1. *Middelnederlandsch Woordenboek*, lemma "retorike," geraadpleegd 07.09.2018, http://gtb.ivdnt.org.

Elke voetnoot daarna:

2. Lemma "retorike."

Bibliografie:

Middelnederlandsch Woordenboek, http://gtb.ivdnt.org.

Opmerkingen:

- Verwijs enkel naar lemmata in historische woordenboeken, als je een bepaalde term expliciet bespreekt. Je hoeft uiteraard niet elke historische term die je hebt moeten opzoeken te annoteren.
- Als je toch de papieren uitgave van het *Middelnederlandsch Woordenboek* zou gebruiken, kan je verwijzen zoals bij een bijdrage in een naslagwerk (zie hierboven).
- In de bibliografie mag je online woordenboeken bij databanken klasseren.

3.3.8 Een onuitgegeven masterproef

Eerste voetnoot:

1. Antoon Vrints, "Bezette stad. Duitsers en activisten in Antwerpen (1914-1918)" (masterproef, Universiteit Gent, 2000), 150-52.

Elke voetnoot daarna:

2. Vrints, "Bezette stad," 45.

Bibliografie:

Vrints, Antoon. "Bezette stad. Duitsers en activisten in Antwerpen (1914-1918)."

---

[31] De URL of Uniform Resource Locator leidt de lezer snel naar een internetbron, maar kan ook wijzigen. De DOI of Digital Object Identifier is een unieke en permanente naam (doorgaans een cijfercode) van toepassing op een stuk intellectuele eigendom zoals een artikel of boek. De DOI is dus betrouwbaarder maar wordt nog niet voor alle digitale publicaties gebruikt.

Masterproef, Universiteit Gent, 2000.

Opmerkingen:

- De titel van een ongepubliceerd werk zoals een masterscriptie wordt niet cursief gezet, maar tussen dubbele aanhalingstekens geplaatst.
- Wanneer het om een licentiaatsverhandeling gaat (oude programma), vervang je masterproef door licentiaatsverhandeling.
- Door een huwelijk of door een verandering van gender kan de auteur intussen onder een nieuwe naam publiceren. Je behoudt echter de naam van de auteur zoals die op de publicatie die je consulteert wordt vermeld.

3.3.9 Een onuitgegeven doctoraatsverhandeling

Eerste voetnoot:

1. Anne-Laure Van Bruaene, "Om beters wille. Rederijkerskamers en de stedelijke cultuur in de Zuidelijke Nederlanden (1400-1650)" (PhD diss., Universiteit Gent, 2004), 1: 65-8.

Elke voetnoot daarna:

2. Van Bruaene, "Om beters wille," 1: 65-8.

Bibliografie:

Van Bruaene, Anne-Laure. "Om beters wille. Rederijkerskamers en de stedelijke cultuur in de Zuidelijke Nederlanden (1400-1650)." 3 vols. PhD diss., Universiteit Gent, 2004.

Opmerkingen:

- Bij een onuitgegeven doctoraat wordt de titel niet cursief gezet, maar tussen dubbele aanhalingstekens geplaatst.
- Doctoraten bestaan vaak uit meerdere delen. Dit noteer je op dezelfde manier als bij een boek dat bestaat uit meerdere volumes.

3.3.10 Een (opgenomen) presentatie (beschikbaar online)

Eerste voetnoot:

1. Lutz Fiedler, "Matzpen. A Different Israeli History. Book presentation by the author" (The Van Leer Jerusalem Institute, 9 januari 2017), https://www.youtube.com/watch?v=KhEIQgmzBXo.

Elke voetnoot daarna:

2. Fiedler, “Matzpen”.

Bibliografie:

Fiedler, Lutz. “Matzpen. A Different Israeli History. Book presentation by the author.” The Van Leer Jerusalem Institute, 9 januari 2017. https://www.youtube.com/watch?v=KhEIQgmzBXo.

4. Bronnen

4.1 Het citeren van bronnen

Bij onderzoek op basis van primair bronnenmateriaal dient de historicus/a ondubbelzinnig te verwijzen naar de bronnen, net zoals dat bij literatuur het geval is. Twee principes zijn hierbij in het bijzonder van belang:

1. De verwijzing naar onuitgegeven bronnen in de *voetnoot* bestaat altijd uit een beschrijving van de bron en de precieze omschrijving van de vindplaats van de bron:
    a. Bewaarinstelling en locatie
    b. Bestand of collectie
    c. Inventaris- of manuscriptnummer
    d. Volume en pagina, kolom of folio
2. In de *bibliografie* van jouw studie komt het primaire bronnenmateriaal steeds voor de literatuur. De structuur is als volgt:
    a. Bronnen
        i. Onuitgegeven bronnen (archivalia, manuscripten)
        ii. Uitgegeven bronnen (edities van archivalia of van manuscripten)
        iii. Gedrukte bronnen (bv. oude drukken, kranten)
        iv. Online bronnen (geschreven bronnen die louter online bestaan)
        v. Audiovisuele bronnen (geluids- of video-opnamen)
        vi. Databanken
    b. Literatuur

Het is quasi onmogelijk alle bijzonderheden bij het citeren van zowel onuitgegeven als uitgegeven bronnen in een overzicht samen te brengen. Volg bij twijfel de algemene regels van de stijlgids en consulteer ook studies die gelijkaardige bronnen gebruiken.

4.2 Onuitgegeven bronnen

Onuitgegeven bronnen zijn primaire bronnen die zich bevinden in archieven, bibliotheken, documentatiecentra, musea of die soms in privébezit worden bewaard. Elk stuk is uniek, dit wil zeggen, er bestaan misschien wel kopieën, maar geen exacte kopieën. Tenzij ze zijn gedigitaliseerd, moet je de stukken dus ter plekke consulteren. Onuitgegeven bronnen vind je terug in zeer verschillende vormen. Onderstaande voorbeelden kunnen je helpen je voetnoten en bibliografie consequent op te maken. Omdat er oneindig veel types bronnen zijn, dienen die enkel als richtsnoer. Bij twijfel is het altijd handig een wetenschappelijke publicatie te consulteren die op gelijkaardige bronnen is gebaseerd.

Houd wel deze algemene regel in het achterhoofd: geef eerst de beschrijving van het stuk, gevolgd door een verwijzing naar de vindplaats. Daarbij ga je te werk van algemeen naar specifiek:

> (1) archief/bibliotheek/… en locatie van de bewaarinstelling, (2) bestand/collectie, (3) inventarisnummer/manuscriptnummer, (4) volume en folio/kolom/pagina.

Opmerkingen:

- Bij precieze verwijzingen in manuscripten is het gebruikelijk om naar *folia* (enkelvoud: *folium*, 'blad', afgekort als fol., f. of f°) en *recto* of *verso* (voor- en keerzijde) te verwijzgen (afgekort als r. of r° (*recto*) en v of v° (*verso*).
- Laat de naam van het archief, de bibliotheek etc. en van het bestand of de collectie in de originele taal (bv. British Library, Lieven papers, etc.).
- Als je vaak verwijst naar hetzelfde archief of dezelfde bibliotheek, kan je in de eerste verwijzing een afkorting (UBG, AKP, SAG etc.) introduceren. Deze afkorting wordt ook opgenomen in de bibliografie. Gebruik de standaardafkorting van de instelling (bv. ARA voor Algemeen Rijksarchief, RAG voor Rijksarchief Gent).
- Probeer in de mate van het mogelijke de bron te dateren (datum, jaar, eeuw…).
- Voor de verwijzing naar onuitgegeven bronnen in de bibliografie, zie de modelbibliografie. We sorteren alfabetisch op:
    1. Land
    2. Stad
    3. Archief/Bibliotheek/…
    4. Bestand/Collectie

Hieronder lijsten we een aantal van de meest voorkomende voorbeelden op.

4.2.1 Handschriften (meestal in bibliotheken)

Eerste voetnoot waarin de verwijzing voorkomt:

1. Gillis Coppens, *Kroniek van Gent door Gillis Coppens, 1566-1593* (Universiteitsbibliotheek, Gent (UBG), *Handschriften*, ms. 159), 2: 427v.[32]

Elke voetnoot daarna:

2. Coppens, *Kroniek van Gent*, 2: 427v-428r.

Eerste voetnoot:

1. Gillis de Voocht, *Verzameling teksten betreffende Vlaanderen en Gent, 1601-1610* (UBG, *Handschriften,* ms. 531), 321-22.

Elke voetnoot daarna:

3. De Voocht, *Verzameling*, 320.

4.2.2 Administratieve bronnen

Er bestaan veel soorten administratieve archiefstukken (oorkonden, rekeningen, grootboeken, schepenregisters, weesregisters…).[33] Verwijzingen naar stukken in archieven moeten naast de omschrijving van het archiefstuk ook altijd een duidelijke verwijzing bevatten naar het archieffonds, -bestand of -collectie.[34] Deze worden meestal weergegeven met afkorting. Een lijst met deze afkortingen voeg je toe aan de bibliografie (zie de voorbeeldbibliografie hieronder 98).

[32] 427**v**-428**r.**: = van de *verso* (keerzijde) van *folium* (blad) 427 tot de *recto* (voorzijde) van *folium* (blad) 428.

[33] Voor een overzicht van de verschillende types archiefstukken zie A.J.M. den Teuling, *Archiefterminologie voor Nederland en Vlaanderen* (’s-Gravenhage: Stichting Archiefpublicaties, 2003)..

[34] Zie de cursus bij het vak *Inleiding tot het Historisch Onderzoek* voor toelichting bij deze begrippen.

Voorbeelden:

Eerste voetnoot:

1. Recette générale de toutes les finances 1461 (ADN, B 4106)[35]
1. Stadsrekeningen Brugge 32462, fol. 96v. (ARA, RK)[36]
1. Stadsrek. 1404-1405, f° 99 v°-100r° (S.A. Gent)[37]
1. Stadsrekeningen Eeklo 1450-1451 (ARA, RK nr. 34389 f° 6r°)
1. SA, nr. 5054, f°79v°: de stadsrekening van 1432-1433 (SA Leuven)[38]
1. Trésor de Flandre, reeks I nr. 1240. (ARA)[39]
1. rekening van de dijkherstellingen te Oostende 1533-1534 (ARA, RK 27797)
1. Cartularium Groenenboek B, f° 84v (SAB)[40]

Elke voetnoot daarna:

2. Recette générale de toutes les finances 1461
2. Stadsrekeningen Brugge 32462, fol. 96v.
2. Stadsrek. 1404-1405, f° 99 v°-100r°
2. Stadsrekeningen Eeklo 1450-1451
2. SA, nr. 5054, f°79v°: de stadsrekening van 1432-1433
2. Trésor de Flandre, reeks I nr. 1240
2. rekening van de dijkherstellingen te Oostende 1533-1534
2. Cartularium Groenenboek B, f° 84v

4.2.3 Geschreven nota's (meestal in archieven)

Eerste voetnoot:

1. Nota Leopold, 13.10.1857 (AKP, *Archief Edward Conway – Supplement*, XIV/25).

Elke voetnoot daarna:

2. Nota Leopold, 13.10.1857.

---

[35] De afkorting staat voor Archives Départementales du Nord (Lille), reeks B (= *chambres de comptes* (rekenkamers).

[36] ARA, RK = Algemeen Rijksarchief (Brussel), Rekenkamers.

[37] S.A. Gent of SAG = Stadsarchief Gent (nu Archief Gent).

[38] Stadsarchief Leuven.

[39] Ook wel 'Oorkonden van Vlaanderen'.

[40] SAB = Stadsarchief Brugge ; een *cartularium* is een register met kopies van oorkonden

4.2.4 Dagboeken

Eerste voetnoot:

1. Dagboek Victoria, 23.7.1865 (Royal Archives, Windsor, *Queen Victoria's Journals*, VIC/MAIN/QVJ/1865).

Elke voetnoot daarna:

2. Dagboek Victoria, 23.7.1865.

4.2.5 Doopaktes

Eerste voetnoot:

1. Doopakte Jan Peeters, 23.7.1787 (Stadsarchief, Gent (SAG), *Doopregister Sint-Jacobs Gent 1602-1796*, 93/12).

Elke voetnoot daarna:

2. Doopakte Jan Peeters, 23.7.1787.

Als je een hele reeks aktes kwantitatief verwerkt, hoef je niet naar de specifieke aktes te verwijzen, maar noteer je als volgt:

1. SAG, *Doopregister Sint-Jacobs Gent 1602-1796*, 93/12.

4.2.6 Brieven (in archieven, bibliotheken, vzw's, …)

Eerste voetnoot:

1. Leopold aan Charlotte, 25.3.1859 (Archief van het Koninklijk Paleis, Brussel (AKP), *Archief van Keizerin Charlotte van Mexico*, 15).

1. Leopold aan Victoria, 18.11.1853 (AKP, *Brieven van Koning Leopold I aan Koningin Victoria*, VI/2).

1. Leopold aan Victoria, 6.1838, geen dag-datum vermeld (AKP, *Brieven van Koning Leopold I aan Koningin Victoria*, niet genummerde bundel brieven 1837-1838).

1. Augusta van Wales aan George Seigneux, s.d., begin 1796 (Staatsarchiv, Coburg, *Landesarchiv – Persönliche Sachen der Regenten und der Fürstlichen Familien,* 5499).

1. Augusta van Wales aan Prins Christoph H. Lieven, 21.10.1831 (British Library, Londen, *Lieven papers*, 47279).

1. Leopold aan Lord Durham, 25.9.1830 (Koninklijke Vereniging Dynastie en Cultureel

Erfgoed, Brussel, *Documentatie Gilbert Kirschen*).

Elke voetnoot daarna:

2. Leopold aan Charlotte, 25.3.1859.

2. Leopold aan Victoria, 18.11.1853.

2. Leopold aan Victoria, 6.1838, geen dag-datum vermeld.

2. Augusta aan Seigneux, s.d., begin 1796.

2. Augusta aan Lieven, 21.10.1831.

2. Leopold aan Durham, 25.9.1830.

4.3 Onuitgegeven bronnen: bijzondere gevallen

4.3.1 Digitaal geraadpleegde bronnen

Eerste voetnoot:

1. Doopakte Petrus Van Achte, 30.1.1780 (Rijksarchief, Gent (RAG), *Doopregister Onze-Lieve-Vrouw-Geboorte Desteldonk*, 1075), geraadpleegd 29.9.2016, http://search.arch.be.

Elke voetnoot daarna:

2. Doopakte Petrus Van Achte, 30.1.1787.

Opmerkingen:

- Bronnen die je digitaal raadpleegt, citeer je zowel in de voetnoten als in de bibliografie op dezelfde manier als bronnen die je fysiek in de archieven raadpleegt. In dat geval is het wel aangewezen de datum van raadpleging en de URL op te geven. Zoals steeds geldt het principe dat de lezer de vindplaats eenvoudig moet kunnen terugvinden.

4.3.2 Interviews

Eerste voetnoot:

1. Alice Paul (suffragette), interview door onbekende, California, 1972 (Library of Congress, Washington, D.C., *Archive of Bancroft Library, Regional Oral History Office, oral history interviews, 1959-1979,* MSS54221, doos 6), 3v.

Elke voetnoot daarna:

2. Paul, interview, 4r.

Eerste voetnoot:

1. Anne De Paepe (rector Universiteit Gent), interview door Fien Danniau (historica Universiteit Gent), Gent, 14.8.2016.

Elke voetnoot daarna:

2. De Paepe, interview.

Opmerkingen:

- Interviews zijn neerslagen van mondelinge getuigenissen. Ze worden bewaard in verschillende vormen. Interviews die verschijnen in kranten kunnen we als gedrukte bronnen beschouwen (zie het voorbeeld onder deze categorie). Als er een transcriptie bewaard wordt in een archief, dan behandelen we het interview als elke andere onuitgegeven bron. Aandachtspunt is dat je de naam van de geïnterviewde eerst plaatst, eventueel gevolgd door de hoedanigheid (functie, beroep…) van deze persoon. Noteer ook (indien bekend) de plaats en de datum van het interview.
- Je kan als onderzoeker ook zelf interviews afnemen. Dan berusten de geluidsopnamen en de eventuele transcriptie hiervan bij jou. Ook dat moet natuurlijk ondubbelzinnig worden vermeld in de voetnoten en bibliografie. Je vermeldt dus jezelf als interviewer (eventueel gevolgd door “student Universiteit Gent”).

4.4 Uitgegeven bronnen

Uitgegeven bronnen zijn primaire bronnen die echter in een moderne uitgave of bronneneditie beschikbaar zijn. Er is een editor of tekstbezorger, soms ook een vertaler. Als de bronnen van de hand zijn van één auteur, wordt de referentie in de bibliografie gerangschikt onder de auteur van de bron.

4.4.1 Afzonderlijk uitgegeven bron met auteur en editor of vertaler

Volg de richtlijnen van boeken gecombineerd met deze van 'edited volumes' (bundels).

Eerste voetnoot:

1. Hernán Cortés, *Letters from Mexico*, vert. Anthony Pagden (New Haven: Yale University Press, 1986), 150-60.

1. Egeria, *Peregrinatio (Pelgrimstocht naar het Heilige Land)*, ed. en vert. Pierre Maraval (Parijs: Cerf, 1982), 27.

1. Henricus Institor en Jacobus Sprenger, *Malleus maleficarum*, ed. en vert. Christopher S. Mackay (Cambridge: Cambridge University Press, 2006), 1: 25.

Elke voetnoot daarna:

2. Cortés, *Letters,* 33.

2. Egeria, *Peregrinatio (Pelgrimstocht naar het Heilige Land)*, 27.

2. Institor en Sprenger, *Malleus maleficarum,* 1: 66.

Bibliografie:

Cortés, Hernán. *Letters from Mexico*. Vertaald door Anthony Pagden. New Haven: Yale University Press, 1986.

Egeria. *Peregrinatio (Pelgrimstocht naar het Heilige Land).* Uitgegeven en vertaald door Pierre Maraval. Parijs: Cerf, 1982.

Institor, Henricus en Jacobus Sprenger, *Malleus maleficarum*. Uitgegeven en vertaald door Christopher S. Mackay. 2 vols. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.

4.4.2 Afzonderlijk uitgegeven bron zonder auteur, met editor of vertaler

Volg de richtlijnen van boeken gecombineerd met deze van 'edited volumes' (bundels).

Eerste voetnoot:

1. *Gentse stads- en baljuwsrekeningen (1365-1376)*, eds. David Nicholas en Walter Prevenier (Brussel: Koninklijke Commissie voor Geschiedenis, 1999), 117.

Elke voetnoot daarna:

2. *Gentse stads- en baljuwsrekeningen*, 191.

Bibliografie:

Gentse stads- en baljuwsrekeningen (1365-1376). Uitgegeven door David Nicholas en Walter Prevenier. Brussel: Koninklijke Commissie voor Geschiedenis, 1999.

Opmerkingen:

De historische auteur van een bron is niet altijd bekend. Vermijd het gebruik van "sine nomine" of "anoniem".

4.4.3 Een document in een bronneneditie

Eerste voetnoot:

1. John Ross aan de United States Senate and House of Representatives, Red Clay Council Ground, Cherokee Nation, 28.10.1836, in *The papers of Chief John Ross*, ed. Gary E. Moulton (Norman: University of Oklahoma Press, 1985), 1: 460.

Elke voetnoot daarna:

2. Ross aan de United States Senate and House of Representatives, 21.6.1836, 1: 427-28.

Bibliografie:

Ross, John. *The papers of Chief John Ross*. Uitgegeven door Gary E. Moulton. 2 vols. Norman: University of Oklahoma Press, 1985.

Opmerkingen:

- Vermeld de specifieke documenten in voetnoot, maar neem enkel de collectie op in je bibliografie.

4.5 Heilige boeken

Naar religieuze teksten wordt in principe 'generiek' verwezen. Dat wil zeggen dat er niet verwezen wordt naar de specifieke uitgave die je gebruikt. Wel kan het belangrijk zijn om aan te geven welke *versie* je volgt, want zelfs wanneer de tekst identiek is, kan de indeling verschillen. Deze versie-aanduiding gebeurt enkel in de eerste voetnoot en in de bibliografie.

4.5.1 De Bijbel

Eerste voetnoot:

<Titel Bijlbelboek, afgekort > <Hoofdstuk/paragraaf in Arabische cijfers>: <verzen in Arabische cijfers> (<versie>)

1. Gen. 25:19-36:43 (Willibrordvertaling) (Genesis, van hoofdstuk 25, vers 19 tot hoofdstuk 36, vers 43)

Elke voetnoot daarna:

2. Exo. 16:12

Bibliografie:

De Bijbel, Willibrordvertaling.

Opmerkingen:

- Gebruik voor de aanduidingen van specifieke boekdelen, hoofdstukken of verzen gestandaardiseerde afkortingen indien mogelijk.
- BELANGRIJK: als je een specifieke tekstkritische uitgave met commentaar gebruikt voor analyse (en het dus belangrijk is dat je lezers deze kunnen terugvinden), moet je deze vermelden na de generieke verwijzing.

4.5.2 Koran

Verwijzingen naar de Koran volgen hetzelfde systeem maar omdat er maar één indeling van bestaat is het niet nodig een versie te vermelden en is het ook niet nodig deze op te nemen in de bibliografie. Verwijs ook alleen naar het nummer van een Soera, niet naar de titel. In de bibliografie of bronnenlijst moet de Koran niet meer opgenomen worden.

Voetnoten

<titel> <Soera nummer in Arabische cijfers>: <verzen>

Bijvoorbeeld:

Koran 18: 4-9

4.6 Uitgegeven bronnen uit klassieke en late oudheid

Verwijzingen naar bronnen uit de oudheid volgen eigen conventies die hun wortels hebben in het werk van de humanisten in de vroegmoderne periode. Om beter te begrijpen waar deze aparte conventies vandaan komen, geven we hier eerst wat achtergrond mee. Daarna volgt het korte overzicht voor snel gebruik.

4.6.1 Waarom zo anders?

Het belangrijkste verschil, en de oorsprong van de verschillende traditie, situeert zich bij de zogenaamde 'literaire bronnen' en sommige juridische of administratieve bronnen. Dit zijn teksten die in de oudheid zelf zijn uitgegeven, uiteraard in de vorm van met de hand gekopieerde manuscripten: boeken zoals de *Ilias* van Homerus of de *De Bello Gallico* ('De Gallische oorlog') van Julius Caesar bijvoorbeeld; of het *Corpus Iuris Civilis*, de grote vroeg-byzantijnse compilatie van keizerlijke verordeningen en opinies van rechtsgeleerden, of de *Notitia Dignitatum*, een overzicht van militaire en bureaucratische functies, die werden gekopieerd voor gebruik in administraties en rechtsscholen.

Die uitgaven uit de oudheid zijn bijna nooit bewaard. Met uitzondering van een klein aantal teksten die, meestal heel fragmentarisch, bewaard zijn dankzij de droge woestijncondities van Egypte, zijn bijna alle teksten uit de oudheid tot ons gekomen dankzij middeleeuwse kopiisten. Heel uitzonderlijk stammen manuscripten uit de late oudheid (het oudste exemplaar van Vergilius' *Aeneis*, bijvoorbeeld, de zogeheten 'Vergilius Vaticanus' uit ca. 400 n.C.). Meestal echter dateert het oudst bewaarde manuscript uit de volle tot zelfs late middeleeuwen. Soms gaan alle gekende manuscripten terug tot één verloren manuscript, soms zijn er verschillende lijnen te onderscheiden.

Toen schrijvers en geleerden in de veertiende en vijftiende eeuw de klassieke teksten herontdekten, begonnen zij manuscripten te verzamelen en te vergelijken om zo de originele tekst te reconstrueren. Uiteindelijk leidde dit vanaf de late vijftiende eeuw tot de eerste gedrukte uitgaven: de *editiones principes* (enkelvoud: *editio princeps* of 'eerste

uitgave'). Deze 'eerste (gedrukte) uitgaven' waren niet altijd even goed en latere ontwikkelingen in de filologie en ontdekkingen van nieuwe manuscripten zorgden voor betere uitgaven. Maar nagenoeg altijd volgden deze latere uitgaven de indelingen die in eerdere uitgaven gebruikt werden. Soms gingen deze terug op echte of schijnbare indelingen van de teksten in de middeleeuwse manuscripten, die zelf soms teruggingen op indelingen in de uitgaven in de oudheid zelf. Zo wijst de indeling in 'boeken' van (iets) langere antieke teksten op 'boekrollen'. De meeste van die boekrollen konden ongeveer evenveel tekst bevatten als een lang hoofdstuk in een modern boek, maar ze worden dus nog steeds 'boeken' genoemd. Soms werd gewoon de uitgave van de *editio princeps*, of van de eerste goede uitgave behouden. En soms loopt het door elkaar.

Belangrijk hier voor onze doeleinden is dat bijna alle verwijzingen naar antieke teksten deze **'generieke' indelingen** volgen. Zo zijn er bijvoorbeeld tientallen goede moderne uitgaven van *De Peloponnesische Oorlog* van de Atheense geschiedschrijver Thucydides, maar die volgen altijd de traditionele indeling van dit werk in boeken, hoofdstukken/paragrafen en/of 'secties'. Een verwijzing naar Thucydides 1.22.4 verwijst bijvoorbeeld altijd naar het 1ste boek, 22ste paragraaf, 4de sectie. Een verwijzing naar Vergilius, *Aeneis* 6.120-125 verwijst altijd naar het 6de boek, verzen 120 tot 125.

Een tweede, vervelende, gewoonte van classici is dat zij de **antieke werken bijna altijd afkorten**. Zo wordt Vergilius, *Aeneis* bijvoorbeeld Verg., *Aen.*; Thucydides' *Peloponnesische oorlog* wordt gewoon Thuc. omdat er geen ander werk van hem bekend is. Deze afkortingen worden zelden opgelijst omdat iedereen dezelfde lijsten van afkortingen gebruikt.

Tenslotte is er de kwestie van de **namen en titels**. De meest gebruikte manier is om, in navolging van de humanisten, de naam van een auteur in de Latijnse vorm te spellen, niet in de Griekse (of nog andere taal): dus Homerus, niet Homeros, Plato, niet Platoon. Maar niet iedereen volgt deze conventie. Sommigen verkiezen de moderne versies van de namen in de taal waarin de publicatie gebeurt: César in plaats van Caesar, Livy in plaats van Livius, bijvoorbeeld. Ook voor de titel wordt, in navolging van de humanisten, meestal de Latijnse vorm gebruikt: dus Plato, *Leges*, niet Platoon, *Nomoi*, maar ook deze conventie wordt niet door iedereen gevolgd. De meest courante afwijking is om de titel in de moderne taal van de auteur van het werkstuk te vertalen: Plato, *De wetten*.

Ten slotte zijn er natuurlijk ook hier variaties in citeerstijlen: sommige gebruiken Arabische cijfers voor zowel de boeken als de kleinere secties (zoals hierboven), andere verkiezen Romeinse cijfers om boeken aan te duiden (bv. Verg., *Aen.* VI.120-125); sommige gebruiken punten om boeken, kleinere secties en verzen te scheiden (zoals hierboven),

andere gebruiken komma's (bv. Thuc. I, 22, 4). Het ene systeem is niet beter dan het andere, zolang het maar consequent gebruikt wordt.

Het gebruik van generieke verwijzingen heeft een duidelijk voordeel omdat het de lezer toelaat de brontekst op te zoeken in verschillende uitgaven. De voorkeur voor afkortingen en Latijnse namen en titels is louter een traditie in de klassieke filologie.

Deze traditionele voorkeuren beperken zich helaas niet alleen tot teksten die in de oudheid zelf zijn uitgegeven. Ook verwijzingen naar uitgaven van inscripties en documenten bewaard op papyrus, en verwijzingen naar munten of medailles volgen eigen tradities.

Inscripties zijn teksten op harde materialen, zoals steen of brons. Soms gaat het om kleine voorwerpen, maar de citatietraditie heeft zich vooral ontwikkeld uit de studie van inscripties op monumenten, zoals gebouwen, voetstukken van standbeelden, grafmonumenten, mijlstenen en dergelijke meer. Als overblijfselen van de klassieke oudheid trokken deze inscripties ook de aandacht van renaissancegeleerden en humanisten. Zij begonnen 'corpora' aan te leggen, collecties van teksten van inscripties, vaak met wat commentaar over het monument waar ze bij hoorden. De interesse breidde zich uit tot alle teksten op harde materialen die niet teruggingen op antieke uitgaven. Dit culmineerde in de negentiende eeuw in de eerste moderne corpora, die nog altijd gebruikt worden. Naar deze corpora werd en wordt bijna altijd verwezen met een afkorting, bv. *CIL* voor *Corpus Inscriptionum Latinarum* ('Corpus van Latijnse inscripties') of *IG* voor *Inscriptiones Graecae* ('Griekse inscripties'). De verwijzing naar een specifieke inscriptie gebeurt dan niet door de pagina te citeren, maar het nummer van de inscripties. Bijvoorbeeld *CIL* X 982 verwijst naar inscriptie nummer 982 in deel 10 van het *CIL*. Het gebruik van deze afkortingen werd zo ingeburgerd dat elk nieuw corpus een eigen afkorting kreeg. De *Supplementa Italica*, bijvoorbeeld, dat startte in 1981, wordt afgekort als *SupIt*. Ook gespecialiseerde tijdschriften die jaarlijks overzichten bieden van nieuw gepubliceerde inscripties of nieuwe lezingen van gekende inscripties, worden als corpus behandeld en er wordt dus naar verwezen met een afkorting en het jaar van publicatie vervangt het 'deel' aan. De *Année Epigraphique* bijvoorbeeld is eigenlijk een tijdschrift, maar er wordt altijd naar verwezen met de afkorting *AE*; het *Supplementum Epigraphicum Graecum* wordt afgekort als *SEG*.

Papyrologie is een veel jongere discipline, die pas goed startte tegen het einde van de negentiende eeuw, maar zij modelleerde zich naar de citatieconventies in de epigrafie.

Dus ook voor papyri werden en worden corpora aangelegd en ook naar deze corpora wordt verwezen met afkortingen en nummers.

Numismatiek, de studie van munten, penningen en medailles, is ook een oude discipline, die net als de filologie en de epigrafie teruggaat tot de vroege humanisten. Zij waren bijzonder geïnteresseerd in munten als 'monumenten in het klein' met portretten, en diverse afbeeldingen van goden, dieren, tempels en zo meer. Oude munten waren gemakkelijk te vinden en goedkoper en gemakkelijker om te verzamelen. Elke zichzelf respecterende intellectueel en kunstenaar had wel een grote of kleine collectie antieke munten. Er was dus een markt voor en veel interesse. Al in de zeventiende eeuw verschenen de eerste overzichtscatalogi.

Tot vandaag zijn referentiecatalogi belangrijke basiswerken die gebruikt worden om munten te identificeren. Sommige zijn typologisch of systematisch, en geven dus een volledig overzicht van verschillende soorten munten, andere zijn publicaties van collecties (collectiecatalogi). Net als bij de epigrafische en papyrologische corpora wordt hier bijna altijd naar verwezen met afkortingen en wordt niet de paginering, maar de nummering van de stukken gebruikt om naar te verwijzen. Zo staat, bijvoorbeeld, *RIC* voor *Roman Imperial Coinage*, de belangrijkste overzichtscatalogus in 10 delen van Romeinse keizersmunten. *RIC* I, Tiberius 123 verwijst zo bijvoorbeeld naar munttype nummer 123 van keizer Tiberius.

4.6.2 Bronnen uitgegeven in de oudheid

(generieke verwijzingen en afkortingen naar literaire, juridische en administratieve bronnen)

Voetnoten (geen onderscheid tussen eerste en volgende)

<Auteur (afgekort)>, <*titel* (afgekort of weggelaten als er maar één werk bewaard is van de auteur)> <boek in Arabische cijfers (als een werk, uit meer dan één boek bestaat>.<hoofdstuk/paragraaf>.< deelsectie>

Merk op: geen punt of komma tussen de titel en de start van de indelingsnummering. Het punt geeft aan dat het afkorting is.

Bijvoorbeeld

- Cic., *Verr.* 1.3.21; 2.3.120

- Caes., *B. Gall.* 6.19
- Tac., *Germ*. 10.2-3 (merk op: dit werk bestaat maar uit één boek)
- Hdt. 7.1.2 (merk op: er is maar één werk van Herodotus gekend, dus de titel valt weg, maar ook de komma na de afgekorte naam van de auteur)

Bibliografie

Voeg een verklarende lijst toe met de oplossing van alle gebruikte afkortingen. Er volgt geen volledige bibliografische referentie, want het zijn generieke verwijzingen. CMoS volgt de afkortingen die in de *Oxford Classical Dictionary* gebruikt wordt.

Bijvoorbeeld:

- Cic., *Verr.* = Cicero, *Redevoeringen tegen Verres*
- Caes., *B Gall.* = Caesar, *De Gallische oorlog*
- Tac., *Germ*. = Tacitus, *Germania*
- Hdt. = Herodotus, *Geschiedenissen*

Opmerkingen

- De afkortinglijst van de *OCD* is vinden online:
  Oxford Classical Dictionary. "Abbreviations. Oxford Classical Dictionary, 4th Edition." Geraadpleegd 29 augustus 2024. https://oxfordre.com/classics/page/3993.
- Deze afkortingenlijst is niet exhaustief. Als je een afkorting niet terugvindt, gebruik dan de afkortingenlijsten van:
  - voor Latijnse werken: *The Oxford Latin Dictionary*, aangevuld indien nodig met deze van de *Thesaurus Linguae Latinae*:
    - Oxford Scholarly Editions Online. "The Oxford Latin Dictionary." Geraadpleegd 29 augustus 2024. https://www.oxfordscholarlyeditions.com/page/95.
    - Thesaurus linguae Latinae. "Authors, works and further abbreviations." Geraadpleegd 29 augustus 2024. https://thesaurus.badw.de/en/hilfsmittel-fuer-benutzer/abbreviations.html.
  - voor Griekse werken: Liddell and Scott, *Greek Lexicon*
    - Liddell, Henry George, Robert Scott, Henry Stuart Jones en Roderick McKenzie. *The Online Liddell-Scott-Jones Greek-English*

Lexicon. Irvine, CA: University of California, Irvine, 2011. http://www.tlg.uci.edu/lsj.[41]

- Wanneer de titel toch voluit moet worden geschreven omdat er geen algemeen aanvaarde afkorting bestaat, verkiest CMoS een vertaalde versie. Wij willen je hier de keuze laten: ofwel de Latijnse (humanistische) versie van de titel, ofwel de Nederlandse versie. Let op: je moet hierin wel consequent blijven: niet de ene titel Latijn, de andere Nederlands
- Soms is het nodig om toch te verwijzen naar een specifieke uitgave (bijvoorbeeld omdat daar een vertaling in staat die je gebruikt, of een belangrijk stukje commentaar). Gebruik dan het gewone systeem zoals eerder beschreven. De antieke auteur wordt dan weergeven als de auteur, de uitgever of vertaler als uitgever of vertaler. De titel is de titel van het modern uitgegeven werk. Bijvoorbeeld:
    - Aristoteles. *Athenaion Politeia*. Uitgegeven door Mortimer Chambers. Leipzig: Teubner, 1986.
    - Caesar, C. Julius. *The Gallic War*. Vertaald door H.J. Edwards. Loeb Classical Library 72. Cambridge (Mass.): Harvard University Press, 1917.
- Sommige afkortingen van werken in de *OCD* (of de aanvullende lijsten) verwijzen toch naar specifieke edities. Vermeld in die gevallen in de afkortingenlijst de volledige referentie. Bijvoorbeeld:
    - In een voetnoot:
      Festus p. 44.4-5 (ed. Lindsay) of soms Fest. 44.4-5L: verwijst naar de 4e en 5e regel op bladzijde 44 van de editie door Linsday
    - In de afkortingenlijst wordt dit:
      Festus (ed Lindsay) = Festus, Sextus Pompeius. *Sexti Pompei Festi De verborum significatu quae supersunt cum Pauli epitome*. Uitgegeven door W. M. Lindsay. Bibliotheca scriptorum graecorum et romanorum Teubneriana. Leipzig: Teubner, 1913.

4.6.3 Inscripties, papyri, munten en penningen

BELANGRIJK: CMoS volgt het systeem van de *Oxford Classical Dictionary* ook voor deze categorie van bronnen inclusief de afkortingen, maar dit is erg onoverzichtelijk en zet aan tot fouten. **We wijken hier dus af van CMoS en volgen in de plaats daarvan de richtlijnen**

[41] Enkel binnen UGent-net of via VPN.

van de meest toonaangevende handboeken in de betrokken vakgebieden.[42] Als een corpus of catalogus uit meer dan één deel bestaat gebruiken we Romeinse cijfers om dit aan te duiden, gevolgd door een spatie (zonder punt of komma).

Voetnoten (geen onderscheid tussen eerste en volgende)

<*titel afgekort*> <deel in **Romeinse cijfers** (als er meer dan één deel is en de nummering niet doorloopt)> <onderdeel als de nummering telkens opnieuw begin> <nummer>

Merk op: geen komma tussen titel en start van de indelingsnummers.

Bijvoorbeeld:

- *CIL* VI 35845
  (opmerking: dit staat voor: *Corpus Inscriptionum Latinarum*, deel 6, inscriptienummer 35845)
- *P. Oxy.* 1485
  (opmerking: dit staat voor: *Papyri from Oxyrhynchus*, papyrus nummer 1485)
- *RIC* III Hadrianus 342 (= *Roman Imperial Coinage,* deel 3, keizer Hadrianus (bij elke keizer herstart de nummering), nummer 342) of als uit de context duidelijk blijkt om welke keizer het gaat: *RIC* 342.

Of als het gaat om een nieuwe inscripties/papyrus of een gecorrigeerde lezing in een tijdschrift of een periodieke reeks:

<*titel afgekort* > <jaar>, <nummer>

Bijvoorbeeld:

- *AE* 2011, 726 (= *Année Epigraphique* jaargang 2011, inscriptie met nummer 726)
- *SEG* 1978, 35 (= *Supplementum Epigraphicum Graecum* jaargang 1978, inscriptie met nummer 35)

[42] John F. Oates, *Checklist of Editions of Greek, Latin, Demotic and Coptic Papyri, Ostraca and Tablets*, 5de dr. (Oakville: American Society of Papyrologists, 2001); François Bérard et al., *Guide de l'épigraphiste bibliographie choisie des épigraphies antiques et médiévales*, 4de dr., Guides et inventaires bibliographiques (Paris: Éd. Rue d'Ulm, 2010).

Bibliografie

Voeg een verklarende lijst toe met de oplossing van alle gebruikte afkortingen. Het is niet gebruikelijk de oplossingen te voorzien van een volledige bibliografische referentie.

- *CIL = Corpus Inscriptionum Latinarum*
- *POxy. = Oxyrhynchus papyri*
- *AE = Année Epigraphique*
- *SEG = Supplement Epigraphicum Graecum*
- *RPC = Roman Provincial Coinage*

Opmerkingen

- *OCD* en de andere afkortingslijsten voor verwijzingen naar in de oudheid uitgegeven werken, bevatten ook afkortingen voor epigrafische, papyrologische en numismatische corpora, maar deze zijn onvolledig en worden niet gevolgd in deze subdisciplines. Gebruik daarom volgende lijsten met afkortingen:
    - Voor Latijnse inscripties:
      Clauss, Manfred, Wolfgang A. Slaby, Anne Kolb en Barbara Woitas. "Abbreviationes - Abkürzungen - Abreviaturas - Abbreviazioni Abréviations - Abbreviations." Epigraphik-Datenbank Clauss / Slaby EDCS. Geraadpleegd 29 augustus 2024. https://db.edcs.eu/epigr/hinweise/abkuerz.php?
    - Voor Griekse inscripties:
      AIEGL – Association Internationale d'Épigraphie Grecque et Latine. "List of Abbreviations of Editions and Works of Reference for Alphabetic Greek Epigraphy." Geraadpleegd 29 augustus 2024. https://www.aiegl.org/grepiabbr.html.
    - Voor papyri:
      Oates, John F. en William H. Willes. "Checklist of Editions of Greek, Latin, Demotic, and Coptic Papyri, Ostraca, and Tablets." Papyri.Info. Geraadpleegd 29 augustus 2024. https://papyri.info/docs/checklist.
    - Voor munten, penningen en medailles:
      American Numismatic Society. "Abbreviations." Geraadpleegd 29 augustus 2024. https://numismatics.org/basslibrary/abbreviations/.
    - Roman Provincial Coinage online. "RPC — Bibliography." Geraadpleegd 29 augustus 2024. https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/bibliography.

- Als verwezen wordt naar een tweede of latere editie van een corpus of catalogus, wordt het editienummer in superscript geschreven na de afgekorte titel of het deel. Dit wordt niet herhaald in de afkortingenlijst:
    - Bijvoorbeeld: *IG* II^{2} 3274 (in de voetnoot)
      IG = *Inscriptiones graecae* (in de afkortingenlijst) ;
    - *RIC* I^{2} Tiberius 35 (of als het duidelijk is dat het een munt van keizer Tiberius gaat: *RIC*^{2} 35) (in de voetnoot)
      RIC = *Roman Imperial Coinage* (in de afkortingenlijst)
- Sommige corpora worden afgekort met de naam van de editor of auteur. Deze wordt in de citeerstijl niet beschouwd als "auteur" maar als "(afgekorte) titel".
    - Bijvoorbeeld: *Dessau* 6964 (in de voetnoot);
      Dessau = *H. Dessau, ed., Inscriptiones latinae selectae* (in de afkortingenlijst)
- Als je wil verwijzen naar specifieke passages in een inscriptie raadt CMoS aan om deze toe te voegen na een punt (bv *CIL* VI 6964.23-29), maar ook dit is verwarrend en slecht leesbaar. Gebruik dus in dat geval een komma gevolgd door een spatie en de afkorting l. (= lijn) of ll. (lijnen).
    - Bijvoorbeeld: *CIL* VI 6964, ll. 23-29

4.7 Gedrukte bronnen

Met gedrukte bronnen bedoelen we alle gedrukte teksten die we consulteren als primaire bron in plaats van als secundaire bron (of als literatuur). Vaak gaat het om oudere teksten (voor 1801). Het kan ook gaan om kranten of overheidspublicaties zoals het Staatsblad. In principe verschilt het citeren van gedrukte bronnen niet van het citeren van literatuur. Wat wel verschilt, is de plaats in de bibliografie.

4.7.1 Een oude druk

Eerste voetnoot:

1. Marcus van Vaernewijck, *De cronijcke van Vlaenderen in tcorte, metsgaders van Brabant, Arthois, Henegauwe, Hollant, Zeelant, Vrieslant, ...* (Gent: Gheraert van Salenson, 1557), n.g.

Elke voetnoot daarna:

2. Van Vaernewijck, *De cronijcke van Vlaenderen*, n.g.

Bibliografie:

Van Vaernewijck, Marcus. *De cronijcke van Vlaenderen in tcorte, metsgaders van Brabant, Arthois, Henegauwe, Hollant, Zeelant, Vrieslant, ...* Gent: Gheraert van Salenson, 1557.

Opmerkingen:

- Op de plaats van de uitgeverij geef je hier de naam van de drukker/uitgever, als die gekend is.
- Als er geen pagina- of folionummers zijn, geef je dat aan met "n.g." (= niet genummerd).
- Titels van oude drukken zijn vaak erg lang. Je mag deze afkorten zolang je maar ondubbelzinnig aangeeft welke druk je bedoelt. Sommige publicaties hebben vaste verkorte titels, raadpleeg hiervoor de literatuur.
- Als de auteur niet bekend is, begin je meteen met de titel.

4.7.2 Gedigitaliseerde bron met een editor of vertaler plus een auteur

Eerste voetnoot:

Tertullianus, *On monogamy*, chapter IV, vert. Sydney Thelwall en ed. Roger Pearse, geraadpleegd 23.04.2020, http://www.tertullian.org/.

Elke voetnoot daarna:

Tertullianus, *On monogamy*, chapter IV.

Bibliografie:

Tertullianus, *On monogamy.* Vertaald door Sydney Thelwall en uitgegeven door Roger Pearse. Geraadpleegd 23.04.2020. http://www.tertullian.org/.

Opmerkingen:

- Wanneer je een specifieke passage uit de tekst gebruikt, verwijs je hiernaar in de voetnoten, bijvoorbeeld door vermelding van het geconsulteerde hoofdstuk.
- Online edities van (vertaalde) bronnen hebben op hun website vaak een pagina met een colofon met informatie over de vertaler, uitgever of instelling waarbinnen het

project uitgevoerd werd. Hier vind je ook de nodige informatie om na te gaan of het een wetenschappelijke, kritische editie is.

4.7.3 Een overheidspublicatie

Eerste voetnoot:

1. *Statistique de la Belgique: population. Recensement général (31 décembre 1880)* (Brussel: Ministerie van Binnenlandse Zaken, 1884), 5-56.

Elke voetnoot daarna:

2. Statistique de la Belgique, 6.

Bibliografie:

Statistique de la Belgique: population. Recensement général (31 décembre 1880). Brussel: Ministerie van Binnenlandse Zaken, 1884.

4.7.4 Een artikel in een krant

Eerste voetnoot:

1. "From the Pennsylvania packet to the freeholders and freemen in Pennsylvania," *The Boston Gazette, and Country Journal*, 8.11.1773.

1. Bart Brinckman, "Bijna 75 jaar na zijn dood blijft het stormen rond Cyriel Verschaeve," *De Standaard,* 13.09.2023. https://www.standaard.be/politiek/bijna-75-jaar-na-zijn-dood-blijft-het-stormen-rond-cyriel-verschaeve/40737459.html

1. Steven Erlanger en Katrin Benhold, "Scottish vote weighs pride against risk," *The New York Times*, 17.9.2014, geraadpleegd 18.9.2014, https://www.nytimes.com/2014/09/18/world/europe/scotland-independence-referendum.html.

Elke voetnoot daarna:

2. "From the Pennsylvania packet."

2. Brinckman, "Bijna 75 jaar na zijn dood."

2. Erlanger en Benhold, "Scottish vote."

Bibliografie:

The Boston Gazette, and Country Journal. "From the Pennsylvania packet to the freeholders and freemen in Pennsylvania." 8.11.1773.

Brinckman, Bart. "Bijna 75 jaar na zijn dood blijft het stormen rond Cyriel Verschaeve." *De Standaard.* 13.09.2023.

Erlanger, Steven en Katrin Benhold. "Scottish vote weighs pride against risk." *The New York Times*, 17.9.2014. Geraadpleegd 18.9.2014. https://www.nytimes.com/2014/09/18/world/europe/scotland-independence-referendum.html.

Opmerkingen:

- Wanneer de auteur onbekend is, begin je de voetnoot met de titel van het artikel. In de bibliografie begin je in dat geval met de naam van de krant.

4.7.5 Een interview in een krant

Eerste voetnoot:

1. Bruno De Wever, "Interview Bruno De Wever over de historische missie van de N-VA," interview door Jan-Frederik Abbeloos en Maarten Goethals, *De Standaard*, 23.8.2014.

Elke voetnoot daarna:

2. De Wever, "Interview Bruno De Wever."

Bibliografie:

De Wever, Bruno. "Interview Bruno De Wever over de historische missie van de N-VA." Interview door Jan-Frederik Abbeloos en Maarten Goethals, *De Standaard*, 23.8.2014.

4.8 Online bronnen

Als historicus krijg je tegenwoordig in toenemende mate te maken met geschreven bronnen die louter online bestaan. Daaronder verstaan we bronnen die uitsluitend online toegankelijk zijn omdat ze nooit via een fysieke drager werden verspreid (dit i.t.t. gedigitaliseerde bronnen). Een typisch voorbeeld van zulke *digital born* bronnen zijn artikels die in online kranten zijn verschenen, maar de typologie aan online bronnen is in principe eindeloos (denk aan allerhande beleidsdocumenten zoals visieteksten, visitatierapporten, etc.).

4.8.1 Kranten en magazines die enkel online verschijnen

Algemeen:

[Voornaam + achternaam], "[titel]," [*naam krant of tijdschrift*], [datum publicatie], [geraadpleegd + datum], [link].

Eerste voetnoot:

1. Frank Olbrechts, "Middelkerke wil Zwarte Brigade-burgemeester uitwassen," *Apache,* 30.09.2024, geraadpleegd 18.04.2025, https://apache.be/2024/09/30/middelkerke-wil-zwarte-brigade-burgemeester-witwassen.

Elke voetnot daarna:

2. Olbrechts, "Middelkerke wil Zwarte Brigade-burgemeester uitwassen."

Bibliografie

Olbrechts, Frank. "Middelkerke wil Zwarte Brigade-burgemeester uitwassen." *Apache,* 30.09.2024. Geraadpleegd 18.04.2025. https://apache.be/2024/09/30/middelkerke-wil-zwarte-brigade-burgemeester-witwassen.

4.8.2 Andere online documenten

Eerste voetnoot:

1. "STAM Beleidsplansamenvatting 2019-2023," Stadsmuseum Gent, geraadpleegd 13.09.2019, https://stamgent.be.

Elke voetnoot daarna:

2. "STAM Beleidsplansamenvatting 2019-2023."

Bibliografie:

Stadsmuseum Gent. "STAM Beleidsplansamenvatting 2019-2023." Geraadpleegd 13.09.2019. https://stamgent.be.

Opmerkingen:

- Informatie die zoals in deze voorbeelden enkel online en zonder specifieke auteur terug te vinden is, dien je in de voetnoten en bibliografie duidelijk te vermelden met URL en datum van raadpleging. Vele onlinedocumenten hebben wél een auteur en publicatiedatum, neem deze dan op in de voetnoot en bibliografie (zie hierboven p.

64: “3.3.5. De inhoud (lemma, blog, artikel) van een website,” en p. 89: “Online bronnen”.

- Neem paginanummers uit pdf-documenten over indien voorhanden.
- We herhalen hier nog eens dat publicaties die ook in papieren vorm bestaan, moeten geciteerd worden als gedrukte publicaties, dit wil zeggen met de volledige bibliografische referentie en ZONDER verwijzing naar de elektronische vindplaats.

4.9 Audiovisuele bronnen

Historici maken soms gebruik van geluids- en video-opnamen, ook bekend onder de noemer audiovisuele bronnen. De manier van verwijzen naar deze opnamen hangt af van hun (initiële) verspreiding. We onderscheiden drie gevallen: unieke opnamen die in een archiefinstelling worden bewaard, opnamen die via een distributiehuis of tv-zender zijn uitgebracht en opnamen die uitsluitend een online bestaan kennen. De stelregel is dat jouw lezer de audiovisuele bron in kwestie snel moet kunnen identificeren. Neem daarom zoveel mogelijk relevante informatie op (maker, medium, zender, datum van uitzenden of online publicatie…).

4.9.1 Een unieke video-opname

Eerste voetnoot waarin de verwijzing voorkomt:

1. *Wat is volksonderwijs*, film gemaakt in opdracht van de Vereniging Volksonderwijs, 1930, 2 min 43 sec (Stadsarchief, Amsterdam, *Archief van de Vereniging voor Openbaar Onderwijs en rechtsvoorganger: films*, 110000090).

Elke voetnoot daarna:

2. *Wat is volksonderwijs*.

Opmerkingen:

- Unieke video-opnamen benader je als onuitgegeven bronnen. Als je informatie hebt over de fysieke drager (bv. DVD) of het opnameformaat (bv. 35 mm) dan voeg je die toe.
- Als de opname door de archiefinstelling werd gedigitaliseerd dan vermeld je ook de URL en de datum van raadpleging (zie hogerop “Een bijzonder geval: digitaal geraadpleegde bronnen”).

4.9.2 Een (documentaire) film

Eerste voetnoot:

1. Claude Lanzmann (regisseur), *Shoah* (New Yorker Films, 1985).

Elke voetnoot daarna:

2. Lanzmann (regisseur), *Shoah*.

Bibliografie:

Lanzmann, Claude (regisseur). *Shoah*. New Yorker Films, 1985.

Opmerkingen:

- Als je een still uit een videofragment in jouw paper gebruikt, dien je de regels voor "Afbeeldingen" te volgen.

4.9.3 Een volledige tv-documentaire, televisie- of radioprogramma

Algemeen

[*Naam programma*], uitgezonden op [datum], [kanaal].

Eerste voetnoot:

1. Kinderen van het verzet, episode 6 "De mythes over het verzet," Ibbe Daniëls en Tom Van Cleynenbreugel (regisseurs), uitgezonden op 26.11.2019, Canvas.

1. *De Afspraak*, uitgezonden op 01.01.2024, Canvas.

Elke voetnoot daarna:

2. *Kinderen van het verzet*, episode 6.

2. *De Afspraak,* 01.01.2024.

Bibliografie:

Daniëls, Ibbe en Tom Van Cleynenbreugel (regisseurs). *Kinderen van het verzet*, episode 6 "De mythes over het verzet." Uitgezonden op 26.11.2019, Canvas.

De Afspraak. Uitgezonden op 01.01.2024. Canvas.

Opmerkingen:

- Bij tv-reeksen vermeld je de datum van uitzenden en de tv-zender in plaats van de distributeur en de datum van verschijnen.

4.9.4 Specifiek nieuwsitem of interview in een programma

Algemeen

[*Naam programma*], "[Interview *naam geïnterviewde* over *onderwerp van interview*]," [interview door *naam presentator*], uitgezonden op [datum], [kanaal].

Eerste voetnoot

1. *De Afspraak*, "Interview Bart De Wever over Leo Delwaidedok," interview door Bart Schols, uitgezonden op 01.01.2024, Canvas.

Elke voetnoot daarna

2. *De Afspraak*, "Interview Bart De Wever," 01.01.2024.

Bibliografie

De Afspraak. "Interview Bart De Wever over Leo Delwaidedok." Interview door Bart Schols. Uitgezonden op 01.01.2024. Canvas.

4.9.5 Een online video-opname

Eerste voetnoot:

1. George W. Bush, "Address to the nation on the terrorist attacks," Washington, D.C, 11.09.2001, video gepubliceerd door White House Communications Agency, geraadpleegd 19.9.2022, https://catalog.archives.gov/id/6171390.

Elke voetnoot daarna:

2. George W. Bush, "Address to the nation."

Bibliografie:

Bush, George W. "Address to the nation on the terrorist attacks." Washington, D.C., 11.09.2001. Video gepubliceerd door White House Communications Agency. Geraadpleegd 19.9.2022. https://catalog.archives.gov/id/6171390.

Opmerkingen:

- Het video-fragment in het voorbeeld werd eerst live uitgezonden op tv en daarna online verspreid. Omdat het fragment al snel in verschillende versies te zien was (afhankelijk van het tv-programma, de zender, etc.), bestaat er geen 'officiële' opname (zoals bij een film of een aflevering van een serie). Voor jouw lezer is het vooral belangrijk om te weten welke versie jij hebt gebruikt. Vermeld daarom de URL en de datum waarop je het fragment hebt geraadpleegd.

4.9.6 Een podcast

Eerste voetnoot:

1. Melvyn Bragg, "Early Christian martyrdom," episode van de podcast *In our time*, 28.04.2022, BBC Radio 4, geraadpleegd 19.9.2022, https://www.bbc.co.uk/sounds/play/m0016ptt.

Elke voetnoot daarna:

2. Bragg, "Early Christian martyrdom."

Bibliografie:

Bragg, Melvyn. "Early Christian martyrdom." Episode van de podcast *In our time*. 28.04.2022. BBC Radio 4. Geraadpleegd 19.9.2022. https://www.bbc.co.uk/sounds/play/m0016ptt.

4.10 Databanken

Historici leggen voor hun onderzoek vaak databanken aan of maken gebruik van bestaande databanken. Ook hier is het zaak om zo ondubbelzinnig mogelijk te verwijzen. Je hoeft echter niet elk record apart te vermelden.

Eerste voetnoot:

1. Belgische volkstelling van 1846, beschikbaar via LOKSTAT, *De historische databank van lokale statistieken*, Universiteit Gent, Vakgroep Geschiedenis, geraadpleegd 18.9.2015.

Elke voetnoot daarna:

2. Belgische volkstelling van 1846, beschikbaar via LOKSTAT, geraadpleegd 18.9.2015.

Bibliografie:

LOKSTAT. *De historische databank van lokale statistieken*. Universiteit Gent: Vakgroep Geschiedenis.

Opmerkingen:

- Als je gebruik maakt van een databank van derden die nog steeds wordt aangevuld, is het aangewezen de datum van raadpleging te vermelden. Je hoeft dit niet te doen als het om een databank gaat die je zelf hebt aangelegd.

5. Afbeeldingen

In historische werkstukken worden steeds vaker afbeeldingen gebruikt. Het kan gaan om illustraties bij de lopende tekst, maar ook om echte bronnen die in het tekstcorpus worden geanalyseerd. De aard van de afbeelding kan sterk verschillen, gaande van een foto, een still uit een film, een schilderij, een voorstelling van een object, een fragment uit een manuscript of oude druk enz. Daardoor is het moeilijk vaste regels voor te schrijven. Belangrijk is evenwel dat er zoveel mogelijk relevante informatie wordt geboden aan de lezer. Dit wil zeggen: maker (indien gekend), titel of omschrijving van het getoonde, datering, plaats van bewaring. Eventueel wordt daar nog informatie over de vormelijke kenmerken (medium, type drager, afmetingen) aan toegevoegd. In uitgegeven werken moet voor afbeeldingen waarop copyright rust, ook worden aangegeven of er toestemming is voor de reproductie. Voor papers of scripties is dat niet nodig.

Opgelet: Houd je wel aan de afspraken over de opbouw en vormgeving van academische teksten (zie *Deel II4.4 Afbeeldingen, tabellen, grafieken en kaarten*, p. 34).

Bijschrift:

Figuur 1. Pieter Bruegel de Oude, *Volkstelling te Bethlehem*, 1566. Paneelschilderij op eik, 115,5 x 163,5 cm. Brussel, Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België.

Figuur 2. Anoniem, *Herenhuis aan de Korenlei in Gent*, 1917-1918. Zilvergelatine op glas, 18 x 24 cm. Brussel, Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium, negatiefnummer B017916.

Figuur 3. Hugo Jaeger, *Nationalist Victory Parade,* 1939. Kleurenprint, 20,96 x 13,97 cm. The LIFE Picture Collection, Getty Images, geraadpleegd 22.04.2020, https://www.gettyimages.be.

Figuur 4. Donald J. Trump, *Chipocalypse Now*, 2025. AI-gegenereerd beeld. Truth Social, geraadpleegd op 07.09.2025.[43]

[43] Merk op dat Trump hier voorkomt als verspreider van het beeld via zijn social media netwerk *Truth Social*. Idealiter zouden we (ook) moeten verwijzen naar de AI-bot die het beeld genereerde en de persoon die de prompts hiervoor schreef, maar dat niet geweten en is over het algemeen ook zelden bekend.

Lijst van afbeeldingen:

Figuur 1. Pieter Bruegel de Oude, *Volkstelling te Bethlehem*, 1566. Paneelschilderij op eik, 115,5 x 163,5 cm. Brussel, Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België.

Figuur 2. Anoniem, *Herenhuis aan de Korenlei in Gent*, 1917-1918. Zilvergelatine op glas, 18 x 24 cm. Brussel, Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium, negatiefnummer B017916.

Figuur 3. Hugo Jaeger. *Nationalist Victory Parade,* 1939. Kleurenprint, 20,96 x 13,97 cm. The LIFE Picture Collection, Getty Images. Geraadpleegd 22.04.2020. https://www.gettyimages.be.

Figuur 4. Donald J. Trump. *Chipocalypse Now*, 2025. AI-gegenereerd beeld. Truth Social, geraadpleegd op 07.09.2025.

Opmerkingen:

- Figuur 1 is de beschrijving van een schilderij, figuur 2 en 3 de beschrijving van een foto. Zoals gezegd, zijn de gegevens over de drager en de afmetingen niet strikt noodzakelijk.
- De beschrijving van een afbeelding wordt onmiddellijk onder het beeld geplaatst en dus niet in voetnoot.
- Als je in de lopende tekst naar een afbeelding verwijst, gebruik je geen voetnoot maar plaats je tussen haakjes de precieze verwijzing (zie Figuur 1).
- De lijst van afbeeldingen wordt niet in de eigenlijke bibliografie geplaatst, maar wel vooraan in de paper of scriptie, na de inhoudstafel. Volgens hetzelfde principe kan je een lijst van tabellen of grafieken maken.

6. Voorbeeldbibliografie (middeleeuwse periode tot hedendaagse tijd)

A. Afkortingen

AKP	Archief van het Koninklijk Paleis, Brussel
RAG	Rijksarchief Gent
SAG	Stadsarchief Gent
UBG	Universiteitsbibliotheek Gent

B. Bronnen

Onuitgegeven bronnen

België

Brussel

Archief van het Koninklijk Paleis

Archief Edward Conway – Supplement

nr. XIV/25	Nota Leopold. 13.10.1857.

Archief van Keizerin Charlotte van Mexico

nr. 15	Leopold aan Charlotte. 25.3.1859.

Brieven van Koning Leopold I aan Koningin Victoria

Bundel brieven 1837-1838	Leopold aan Victoria. 6.1838, geen dag-datum vermeld.
nr. VI/2	Leopold aan Victoria. 18.11.1853.

Verzameling vzw Dynastie en Cultureel Erfgoed

Documentatie Gilbert Kirschen

	Leopold aan Lord Durham. 25.9.1830.

Gent

Rijksarchief

Doopregister Onze-Lieve-Vrouw-Geboorte Desteldonk

1075	Doopakte Petrus Van Achte, 30.1.1780. Geraadpleegd 29.9.2016. http://search.arch.be.

Stadsarchief

Doopregister Sint-Jacobs Gent 1602-1796

93/12	Doopakte Jan Peeters, 23.7.1787.

Universiteitsbibliotheek

Handschriften

ms. 159	Coppens, Gillis. *Kroniek van Gent door Gillis Coppens, 1566-1593.*
ms. 531	De Voocht, Gillis. *Verzameling teksten betreffende Vlaanderen en Gent, 1601-1610.*

Duitsland

Coburg

Staatsarchiv

Landesarchiv – Persönliche Sachen der Regenten und der Fürstlichen Familien

nr. 5499	Augusta van Wales aan George Seigneux. S.d., begin 1796.

Nederland

Amsterdam

Stadsarchief

Archief van de Vereniging voor Openbaar Onderwijs en rechtsvoorganger: films

nr. 110000090	Wat is volksonderwijs. Film gemaakt in opdracht van de

Vereniging Volksonderwijs, 1930, 2 min 43 sec.

Verenigd Koninkrijk

Londen

British Library

Lieven papers

nr. 47279 — Augusta van Wales aan Prins Christoph H. Lieven. 21.10.1831.

Windsor

Royal Archives

Queen Victoria's Journals

nr. VIC/MAIN/QVJ/1865 — Dagboek Victoria. 23.7.1865.

Verenigde Staten

Washington, D.C.

Library of Congress

Archive of Bancroft Library, Regional Oral History Office, oral history interviews, 1959-1979

MSS54221, Doos 6 — Paul, Alice. Interview door onbekende. California, 1972.

Zonder archief

De Paepe, Anne. Rector Universiteit Gent. Interview door Fien Danniau (historica Universiteit Gent). Gent, 14.8.2016.

Uitgegeven bronnen

Cortés, Hernán. *Letters from Mexico*. Vertaald door Anthony Pagden. New Haven: Yale University Press, 1986.

De Bijbel, Willibrordvertaling.

Egeria. *Peregrinatio (Pelgrimstocht naar het Heilige Land).* Uitgegeven en vertaald door Pierre Maraval. Parijs: Cerf, 1982.

Gentse stads- en baljuwsrekeningen (1365-1376). Uitgegeven door David Nicholas en Walter Prevenier. Brussel: Koninklijke Commissie voor Geschiedenis, 1999.

Institoris, Henricus en Jacobus Sprenger. *Malleus maleficarum*. Uitgegeven en vertaald door Christopher S. Mackay. 2 vols. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.

Ross, John. *The papers of Chief John Ross*. Uitgegeven door Gary E. Moulton. 2 vols. Norman: University of Oklahoma Press, 1985.

a) Gedrukte bronnen

The Boston Gazette, and Country Journal. "From the Pennsylvania packet to the freeholders and freemen in Pennsylvania." 8.11.1773.[44]

De Wever, Bruno. "Interview Bruno De Wever over de historische missie van de N-VA." Interview door Jan-Frederik Abbeloos en Maarten Goethals, *De Standaard*, 23.8.2014.

Statistique de la Belgique: population. Recensement général (31 décembre 1880). Brussel: Ministerie van Binnenlandse Zaken, 1884.

Tertullianus, *On monogamy.* Vertaald door Sydney Thelwall en uitgegeven door Roger Pearse. Geraadpleegd 23.04.2020. http://www.tertullian.org/.

Van Vaernewijck, Marcus. *De cronijcke van Vlaenderen in tcorte, metsgaders van Brabant, Arthois, Henegauwe, Hollant, Zeelant, Vrieslant, ...* Gent: Gheraert van Salenson, 1557.

b) Online bronnen

Erlanger, Steven en Katrin Benhold. "Scottish vote weighs pride against risk." *The New York Times*, 17.9.2014. Geraadpleegd 18.9.2014. http://www.nytimes.com.

Stadsmuseum Gent. "STAM Beleidsplansamenvatting 2019-2023." Geraadpleegd 13.09.2019. https://stamgent.be.

c) Audiovisuele bronnen

Bragg, Melvyn. "Early Christian martyrdom." Episode van de podcast *In our time*. 28.04.2022. BBC Radio 4. Geraadpleegd 19.9.2022. https://www.bbc.co.uk/sounds/play/m0016ptt.

[44] Verwijzingen zonder auteur worden gerangschikt op het eerste betekenisvolle woord van de titel, in dit geval "Boston".

Bush, George W. “Address to the nation on the terrorist attacks.” Washington, D.C., 11.09.2001. Video gepubliceerd door White House Communications Agency. Geraadpleegd 19.9.2022. https://catalog.archives.gov/id/6171390.

Daniëls, Ibbe en Tom Van Cleynenbreugel (regisseurs). *Kinderen van het verzet*, episode 6 “De mythes over het verzet.” Uitgezonden op 26.11.2019, Canvas.

Lanzmann, Claude (regisseur). *Shoah*. New Yorker Films, 1985.

d) Databanken

LOKSTAT. *De historische databank van lokale statistieken*. Universiteit Gent: Vakgroep Geschiedenis.

Middelnederlandsch Woordenboek, http://gtb.ivdnt.org.

C. Literatuur

Armitage, Kevin D. “Why historians have a stake in the debate over evolution.” History News Network. Geraadpleegd 18.10.2014. http://www.digitalhistory.uh.edu.

Baxter, Stephen B. Recensie van *The Dutch Revolt*, door Geoffrey Parker. *The American Historical Review* 84, nr. 1 (1979): 182.

Bogaers, Llewellyn. *Aards, betrokken en zelfbewust. De verwevenheid van cultuur en religie in katholiek Utrecht, 1300-1600*. 2 vols. Utrecht: Levend Verleden Utrecht, 2008.

Boone, Marc. “Dons et pots-de-vin, aspects de la sociabilité urbaine au bas moyen âge: le cas gantois pendant la période bourguignonne.” *Revue du Nord* 70, nr. 278 (1988): 471-87.

De Wever, Bruno, Pieter François en Björn Rzoska. *Gestemd verleden. Mondelinge geschiedenis als praktijk*. Brussel: Vlaams centrum voor volkscultuur, 2003.

Deploige, Jeroen. *In nomine femineo indocta. Kennisprofiel en ideologie van Hildegard van Bingen (1098-1179)*. Middeleeuwse studies en bronnen 55. Hilversum: Verloren, 1998.

Dumolyn, Jan, Robert Brenner, Gita Deneckere, Erik Thoen, Eric Vanhaute en Immanuel Wallerstein. *Aan de rand van het relativisme. Geschiedenis en engagement*. Brussel: IMAVO, 2003.

Epstein, S.R. en Maarten Prak, eds. *Guilds, innovation and the European economy*, 1400-1800. Cambridge: Cambridge University Press, 2008.

Gerbi, Antonello. *The dispute of the New World. The history of a polemic, 1750-1900.* Vertaald door Jeremy Moyle. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 1973.

Jacobs, Trisha Rose. "Charles V and the Portuguese New Christians." Masterproef, Universiteit Gent, 2011.

Janssens, Paul. "Scaglia, Alexander Cesar, abt van Staffarda, Susa en Mandanice, diplomaat." In *Nationaal Biografisch Woordenboek*, XII: 658-62. Brussel: Koninklijke Academiën van België, 1987.

Matthys, Christa. "Zijn katholieken betere dienstboden? Dienstpersoneel in katholieke en interculturele huishoudens in Firenze, 1841." *Forum Romanum Belgicum* 9 (2014): 1-12.

Parker, David B. "The soldier, the son, and the social scientist: three Georgia textbook authors and the lost cause." *49th Parallel* 33 (2014): 1-24. Geraadpleegd 26.10.2014. http://49thparalleljournal.org.

Stein, Robert. Inleiding in *Networks, regions and nations. Shaping identities in the Low Countries, 1300-1650*, uitgegeven door Robert Stein en Judith Pollmann, 1-19. Leiden: Brill, 2010.

Van Bruaene, Anne-Laure. "Om beters wille. Rederijkerskamers en de stedelijke cultuur in de Zuidelijke Nederlanden (1400-1650)." 3 vols. PhD diss., Universiteit Gent, 2004.

Verboven, Koenraad. "'Like bait on a hook': ethics, etics and emics of gift-exchange in the Roman world." In *Gift giving and the 'embedded' economy in the ancient world*, uitgegeven door Filippo Carlà en Gori Maja, 135-54. Heidelberg: Winter Verlag, 2014.

Vermeir, René. *In staat van oorlog. Filips IV en de Zuidelijke Nederlanden, 1629-1648*. Maastricht: Shaker Publishing, 2001.

Wolffram, Dirk-Jan. "Veel vertier, weinig politiek." Recensie van *Plaatsen van beschaafd vertier. Standsbesef en stedelijke cultuur in Den Haag, 1850-1890*, door Jan Hein Furnée. *BMGN-Low Countries Historical Review* 129, nr. 3 (2014): 93-100.